

Medijsko izvještavanje o nasilju navijača na utakmicama Hrvatske nogometne reprezentacije od 2013. do 2018.

Karadžija, Marin

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:446263>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-01**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij novinarstva

Marin Karadžija

MEDIJSKO IZVJEŠTAVANJE O NASILJU
NAVIJAČA NA UTAKMICAMA HRVATSKE
NOGOMETNE REPREZENTACIJE OD 2013. DO
2018. GODINE

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2019.

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Diplomski studij novinarstva

MEDIJSKO IZVJEŠTAVANJE O NASILJU
NAVIJAČA NA UTAKMICAMA HRVATSKE
NOGOMETNE REPREZENTACIJE OD 2013. DO
2018. GODINE

DIPLOMSKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Dražen Lalić

Student: Marin Karadžija

Zagreb

rujan 2019.

Izjava o autorstvu i poštivanju etičkih pravila u akademskom radu

Izjavljujem da sam diplomski rad „Medijsko izvještavanje o nasilju navijača na utakmicama hrvatske nogometne reprezentacije od 2013. do 2018. godine“, koji sam predao na ocjenu mentoru, profesoru doktoru znanosti Draženu Laliću, napisao samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu te da na temelju njega nisam stekao ECTS bodove. Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivao etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16–19 Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Marin Karadžija

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Teorijski okvir.....	4
2.1. Uvodne napomene.....	4
2.1.1. Teorijski pristup i osnovni pojmovi	5
2.2. Sport, nasilje i mediji	6
2.3. Novine i <i>online</i> mediji.....	8
2.4. Funkcije medija	10
2.4.1. Medijski senzacionalizam nasuprot profesionalnom i temeljitom izvještavanju	11
2.5. Navijačke skupine	13
2.5.1. Nasilje u kontekstu sporta.....	15
2.6. Društveni i politički kontekst.....	17
2.6.1. Primjer prvi: Josip Šimunić predvodi navijanje pokličem „Za dom spremni!“ na Maksimiru.....	20
2.6.2. Primjer drugi: Svastika na Poljudu	22
2.6.3. Primjer treći: Izgredi hrvatskih navijača na Europskom prvenstvu u Francuskoj.....	23
3. Metodologija.....	27
3.1. Metoda analize sadržaja	28
4. Rezultati istraživanja.....	30
4.1. Pristranost medija.....	30
4.2. Senzacionalistički pristup izvještavanju.....	37
4.3. Temeljnost izvještavanja.....	40
4.3.1. Izvještavanje o odgovornosti, uzrocima i posljedicama.....	42
5. Zaključak.....	47
6. Literatura.....	50

1. Uvod

Tema ovog rada je medijska obrada nasilja navijača u vezi s utakmicama hrvatske nogometne reprezentacije od 2013. do 2018. godine. U radu se nastoje ustanoviti karakteristike obrade jednakih tema dviju vrsta medija – tiskanih i *online*. Važnost je ove teme višestruka. Prvo, tema je znanstveno važna jer su se fenomenom navijačkog nasilja u Hrvatskoj bavili brojni sociolozi i drugi znanstvenici iz Hrvatske i svijeta. Tema je i društveno, sportski i medijski važna.

Sport, prije svega nogomet i sve što se događa oko njega, svakodnevno doživljavamo najviše posredstvom medija. Tema je društveno važna zbog mnogobrojnosti navijača te navijačkih skupina u Hrvatskoj, ali i izgrede koje oni izazivaju da bi bili viđeni u medijima. Mediji te izgrede nikad ne zanemaruju, baš naprotiv, nasilje je medijski atraktivno i mediji ga koriste za povećanje svoje tiraže odnosno čitanosti. Također, društvena je važnost teme i u kontekstu borbe dijela nogometnih navijača protiv Hrvatskog nogometnog saveza koja se različito interpretira u medijskom prostoru. Taj se sukob navijača i Hrvatskog nogometnog saveza vodi već godinama, a nasilje u svojim raznim oblicima jedno je od glavnih sredstava borbe za određene ciljeve, ali je često u medijima interpretirano kao društveni problem. Mediji i vlast potiču i organiziraju moralnu paniku prezentirajući navijače kao „narodne đavole“.

Rad se zasniva na kvalitativnoj i kvantitativnoj analizi građe iz hrvatskih dnevnih novina i *online* portala. Promatrani su sljedeći istaknuti primjeri: skandiranje ustaškog pozdrava „Za dom spremni“ hrvatskog reprezentativca Josipa Šimunića zajedno s navijačima na Maksimiru 19. studenog 2013. godine nakon utakmice Hrvatske i Islanda, crtanje kukastog križa na Poljudu prije kvalifikacijske utakmice Hrvatske i Italije 12. lipnja 2015. godine te prekid utakmice zbog nereda hrvatskih navijača na stadionu u Saint Etienneu na Europskom nogometnom prvenstvu 12. lipnja 2016. Brojni su primjeri nasilja vezanog uz utakmice hrvatske nogometne reprezentacije, ali ova tri u navedenom petogodišnjem periodu izazvala su najviše pozornosti domaćih i stranih medija i po tome su jedinstveni u domaćim i stranim okvirima. Sva tri primjera nasilja vezana su uz utakmice hrvatske nogometne reprezentacije, no različit je stupanj sudjelovanja navijača u njima te njihovog prikaza u medijima. U dvama od triju primjera korišteni su ekstremni politički simboli.

Nogomet je uvjerljivo najpopularniji sport na svijetu. Dovoljno je reći da je finale Svjetskog nogometnog prvenstva u Rusiji gledalo 3,5 milijardi ljudi, prema podacima FIFA-e.¹ Čisto zbog usporedbe, američki SuperBowl gledalo je oko 98 milijuna ljudi², dok je košarkaško NBA finale 2018. godine gledalo u prosjeku 17 milijuna gledatelja po utakmici³. Borilački sportovi također ne mogu konkurirati nogometu. Epsku borbu Anthonyja Joshue i Vladimira Klička pratilo je oko 11 milijuna gledatelja.⁴ Poseban status sport, pogotovo nogomet, ima u Hrvatskoj kao relativno mladoj europskoj državi. Nema zemlje koja je toliko mala površinom i tako uspješna u gotovo svakom sportu. Međunarodno priznanje naše zemlje, a kasnije i ulazak u međunarodnu zajednicu, dijelom su potpomognuti gradnjom imidža na uspjesima naših sportaša.

Vrcan (2003: 15) tvrdi da se neka druga aktivnost ili vrsta zabave teško može prema svojoj privlačnosti i broju poklonika usporediti s nogometom. Obožavatelji nogometa odlaze na stadione iako od toga nemaju nikakve materijalne koristi, svjesni da će se kući možda vratiti razočarani. Za svoje klubove ili reprezentacije emocionalno su vezani dugotrajno i čvrsto, što jamči nogometu stalnu navijačku potporu bez obzira na kontekst društva i vremena. Navijačke skupine svjesne su ogromne popraćenosti nogometa i one djeluju u skladu s njom. Činjenica da će biti viđeni utječe na njihovo ponašanje koje s jedne strane može biti uvjetovano emocionalnom nabijenošću događaja, a s druge željom za privlačenjem pažnje zbog ostvarivanja nekih ciljeva. Hrvatski su navijači kroz povijest bili „glasnici krize“ u društvu. Na tribinama je najviše nereda eskaliralo u vrijeme društvenih i gospodarskih kriza, a u novije vrijeme dio hrvatskih navijača, poglavito navijačka skupina Torcida uz „antimamićevsku“ frakciju Bad Blue Boysa, usmjeren je na borbu protiv korupcije u Hrvatskom nogometnom savezu.

Mediji su vrlo bitan faktor modernog sporta. Lalić (2018: 290) ne smatra ih samo posrednicima nego i akterima politike, sporta. Ne samo da oni izvještavaju o sportskim događajima i svemu

¹ Sports Staff, „More than 3.5 billion people watched 2018 World Cup, says Fifa“ (<https://www.independent.co.uk/sport/football/premier-league/2018-russia-world-cup-england-france-croatia-final-fifa-viewing-figures-numbers-a8694261.html>). Pristupljeno 9. 7. 2019.

² Handley, L. „Super Bowl draws lowest TV audience in more than a decade, early data show“ (<https://www.cnn.com/2019/02/05/super-bowl-draws-lowest-tv-audience-in-more-than-a-decade-nielsen.html>). Pristupljeno 9. 7. 2019.

³ „Average TV viewership of NBA Finals games in the United States from 2002 to 2019 (in millions)“ (<https://www.statista.com/statistics/240377/nba-finals-tv-viewership-in-the-united-states/>). pristupljeno 9. 7. 2019.

⁴ Murphy, D. „The viewing figures for Anthony Joshua vs. Wladimir Klitschko are absolutely astonishing“ (<https://www.joe.co.uk/sport/the-viewing-figures-for-anthony-joshua-vs-wladimir-klitschko-are-absolutely-astonishing-123970>). Pristupljeno 9. 7. 2019.

vezanom uz njih već novinari imaju i interpretativnu ulogu. Sport tako postaje medijaliziran, odnosno prilagođen pravilima i karakteristikama medija.

Online mediji koji će se analizirati u ovom istraživanju (prema podacima s Gemius Hrvatska) najčitaniji su *news* portali u Hrvatskoj: Index, 24sata i Tportal. Mediji su to koji obuhvaćaju *mainstream* teme, a čitaju se u Hrvatskoj i u inozemstvu. Tiskana izdanja koja će se proučavati u ovom istraživanju dnevni su listovi: Večernji list, Jutarnji list, Sportske novosti i Slobodna Dalmacija. Kako nakladnici u Hrvatskoj uglavnom prikrivaju podatke o stvarnoj čitanosti svojih dnevnih izdanja, teško je sa sigurnošću odrediti točan broj primjeraka koji se prodaju na dnevnoj bazi, ali upućeni izvori (prije svih profesori na Fakultetu političkih znanosti) tvrde da su Jutarnji i Večernji list (iza 24sata čije se *online* izdanje proučava) najtiražnije dnevne novine u Hrvatskoj. Ovim istraživanjem zahvaćene su i najtiražnije specijalizirane dnevne novine koje se bave samo sportom te jedan od najreprezentativnijih regionalnih dnevnih listova – Slobodna Dalmacija.

Prvi je cilj ovog istraživanja analizirati karakteristike medijske obrade u Hrvatskoj. Cilj je i ustanoviti koje su sličnosti i razlike u medijskoj obradi navijačkog nasilja između klasičnih medija (novine) i novih medija (*online* portali).

2. Teorijski okvir

2.1. Uvodne napomene

Zanimanje sociologa za međuodnos sporta, ponajprije nogometa, i medija porastao je sa sve većom komercijalizacijom. Nogomet je u posljednjih trideset godina postao biznis u kojem se svakodnevno okreću milijuni eura, a veliku ulogu u tome imaju mediji. S druge strane, navijačko nasilje medijski je vrlo atraktivno i nerijetko se nađe u prvom planu sportskih priredbi. Medijska obrada navijačkog nasilja sastavni je dio istraživanja međuodnosa sporta i medija. Srbijski sociolog Ivan Čolović, kao jedan od pionira sociologije sporta na području bivše Jugoslavije, još je osamdesetih godina prošlog stoljeća istraživao međuodnos sporta i medija. Ustvrdio je da je istraživačima suvremenog sporta najbogatiji izvor sportski tisak, a da su manje okrenuti promatranju samih sportskih priredbi (Čolović, 1985: 208, prema Biti, 2018: 25). Njegovo djelo „Divlja književnost“ imalo je velik utjecaj na daljnji razvoj etnoloških i kulturno-antropoloških istraživanja u kojima su istraživači koristili metodu promatranja sa sudjelovanjem. Neki su od takvih primjera istraživanje hrvatskog sociologa Dražena Lalića o Torcidi (1993) i talijanskog sociologa Alessandra Dal Laga o navijačima Milana (1990).

Hrvatski sociolog Ozren Biti (2018: 25) ipak tvrdi da su sportski studiji u devedesetim i dvijetisućitim godinama uglavnom bili usmjereni na proučavanje medijskih sportova i sportskih medija, što ih je metodološki usmjerilo na tekstualne analize. On medije u sportu, s obzirom na njihovu posredničku ulogu u odnosu na druge aktere sporta, tretira kao neizbježno upletene u različite ideološke i interesne sfere. Iako je samo površno dotaknuo fenomen navijačkog nasilja, Biti je u analizi tiskanog izdanja Sportskih novosti na primjeru izvještavanja o transferu Nike Kranjčara iz Dinama u Hajduk uočio da su te novine ponajviše iskakale iz sportskog diskursa te prelazile u propagandistički.

Francuski sociolozi Bodin, Heas i Robene (2007) promatrali su sport isključivo kroz prizmu televizijskog spektakla te su ustvrdili da je nogomet ipak daleko najzastupljeniji sport u televizijskom programu, a na njih se nadovezuje i bosanskohercegovački sociolog Duško Vejnović (2014) koji također televiziju smatra najutjecajnijim medijem u prikazu sportskih događanja. Vejnović (2014: 65) tvrdi da mediji nemaju funkciju „smirivanja strasti“ kad je riječ o navijačkim neredima, već oni svojim izvještavanjem čak i prenaplašavaju neke događaje te

tako promoviraju i pojačavaju nasilničko ponašanje. Nasilje je po Vejnoviću uvijek atraktivna tema za medije jer im pomaže da se probiju do publike na „bespoštednom tržištu“ na kojem količina i raznolikost informacija sve više rastu.

Hrvatski sociolozi Benjamin Perasović i Marko Mustapić (2013) bavili su se prikazom nogometnih navijačkih skupina u medijima te su koristeći paradigmu Dunninga i Marsha došli do zaključka da većina medija, ali i vladajućih institucija u Hrvatskoj navijače i navijačko nasilje želi prikazati kao „rak-ranu društva“ koju bi trebalo odrezati. Ponašanje navijača prezentira se kao devijantno te se širi moralna panika, no zapravo je riječ o ritualnoj ekspresiji navijačke subkulture.

Srbijanski sociolog Dragan Koković u svojoj knjizi „Sport i mediji“ navodi da su sportski novinari posrednici u sportu, dok Lalić (2018: 230) ipak medije kao entitet svrstava u aktere sporta.

2.1.1. Teorijski pristup i osnovni pojmovi

Sociolozi su šezdesetih godina stvorili koncept moralne panike. Do tog su pojma došli analizirajući reakciju društva (posebno medija) na „devijantne fenomene“. Moralna se panika hrani predrasudama, a uključuje preuveličavanje, simbolizaciju, iskrivljivanje činjenica, predviđanja „još gorih“ devijacija koje nas čekaju ako se neka ne zaustavi. Upirući prstom u „narodne sablazni“, akteri moralne panike žele naglasiti crtu između prihvatljivog i neprihvatljivog, normalnog i bolesnog, žele ponovo red ondje gdje po njihovu mišljenju vlada nered. Sociolozi bi rekli da „dominantna kultura želi reintegrirati vlastite vrednote“. Ponekad diskurs moralne panike prevladava kad je riječ o mladima općenito pa će „odrasli“ strahovi i predrasude biti pripisani generaciji, a mi ćemo mlade doživljavati kroz seks, nasilje, drogu, „čudnu“ glazbu i političke ekstremizme. Moralna panika ne može se izbjeći, ali se mora ograničiti isključivo na prostore žutog, tabloidnog tiska ako „ozbiljno“ društvo želi biti odraslo.⁵ Ovaj koncept bitan je za istraživanje upravo jer pokazuje kako to mediji zajedno s vlastima određuju tko ili što su zapravo te „narodne sablazni“.

⁵ Perasović, B., „Moralna panika“ (<https://www.vecernji.hr/vijesti/moralna-panika-731817>). Pristupljeno 13. 6. 2019.

Cohen je moralnu paniku razvio iz dvaju smjerova. Iz interakcionističke sociologije koja je razotkrila stereotipiziranje i tipologizaciju koji predstavljaju osnove međuljudskih odnosa, a stereotipi o devijantima najčvršći su jer su naučeni od djetinjstva. Primjerice, svi precizno znaju tko su homoseksualci, prostitutke ili narkomani, iako nikad s njima nisu imali prethodno osobno iskustvo. Kad je nekome pridružena etiketa devijanta, stereotipi se dodatno učvršćuju, a prethodni identitet devijanta se negira. Ključna je uloga masovnih medija jer je pristup vijestima pristup normativnim konturama. Devijacija je visoko stereotipizirana forma koja ima učinak kotrljajuće kugle snijega. Drugi smjer iz kojeg je nastao koncept moralne panike odnosi se na istraživanje prirodnih katastrofa (tornado, poplava, požar, potres). Cohen pronalazi niz sličnosti s ovim katastrofama jer studije o lažnim uzburanama pokazuju da je ponašanje u situacijama katastrofe i nesreće slično onome kad se stvore lažne glasine. Medijski inventarij je proučavan u trima dimenzijama. Preuveličavanje i iskrivljavanje činjenica je prva dimenzija u kojoj se umjesto jednine piše množina, ponavljaju se vijesti te se tako sugerira publici da postoji više događaja, a činjenice poput brojki i nasilja se uvećavaju. Karakterističan su senzacionalistički stil i melodramatski rječnik. Druga je dimenzija predikcija koja djeluje kao samoispunjavajuće proročanstvo: za događaje koji su se zbili mediji su pisali da će se dogoditi ponovo. Tako se dokazuje vjerodostojnost događaja, pseudodogađaja i ne-događaja. Treći element medijskog inventarija je proces simbolizacije. Simbolička moć riječi je poznata; primjerice ime nekog grada (Hirošima) postaje simbol koji prelazi uobičajena značenja (Perasović, 2001: 94–102).

Osnovni pojmovi važni za ovo istraživanje jesu: mediji, nasilje, navijači i navijačke skupine.

2.2. Sport, nasilje i mediji

Mediji predstavljaju jedan od najznačajnijih fenomena u suvremenom društvu. Oni su prisutni u svim oblastima društvenog života, pa tako i u sportu. Zahvaljujući sredstvima masovne komunikacije, ljudi mogu sudjelovati u najraznovrsnijim i najspektakularnijim sportskim događanjima, bilo da samo prate rezultate ili gledaju prijenose i snimke događaja uz komentare i izvještaje. Medijska prezentacija sportskog događaja u tiskanom i elektroničkim medijima ovisi o tehničkim mogućnostima samih medija. To znači da se dojam o istom sportskom događaju ponekad čak i značajno razlikuje ovisno o tome je li riječ o izravnom prijenosu (neposredna informacija) na televiziji ili izvještaju, komentaru ili analizi (posredna informacija) koji izlaze u

dnevnom tisku. Mediji mogu proširiti ili suziti sportski uspjeh ili neuspjeh te u različitom svjetlu prikazati ponašanje navijača. Oni daju informacije o sportskim događajima i akterima, ali i komentare tih događaja. Mogu produljiti trajanje nekog događaja pišući ili govoreći o njemu iako je u stvarnom vremenu trajao tek nekoliko sati (Koković, 2004: 9-10).

Sport se u medijima pojavljuje svakodnevno. Svake dnevne novine koje nisu specijalizirane sadrže sportske stranice, a u vrijeme velikih sportskih natjecanja njihov se broj drastično povećava te nerijetko završavaju i na naslovnicama novina. Analiza sadržaja pokazala je da sportske teme zauzimaju oko 20 posto prostora u tiskanim medijima (Koković, 2004: 24). Jednak odnos prema sportu imaju i ostali mediji. U dnevnim vijestima na radiju i televiziji sport ima svoje minute, bez obzira na to je li u tijeku natjecateljske sezona ili je pauza. U televizijskom i radijskom programu sportske vijesti obično se emitiraju na kraju emisije, no ponekad se znaju „uvući“ i u prvi dio vijesti ako se radi o iznimno bitnim događajima kao što su nastupi hrvatske reprezentacije na velikim natjecanjima ili veliki incidenti koji su vezani uz te nastupe. Na *online* portalima sport je uglavnom druga najčitanija rubrika, ponegdje i najčitanija. Međuodnos sporta i medija na obostranu je veliku korist jer se njime generira ogroman kapital od oglašavanja i prava na prijenose.

Posebno su medijski atraktivni slučajevi navijačkog nasilja te njihovo interpretiranje. U mnogo je slučajeva huliganstvo strpano u isti koš s nekim drugim, nevezanim fenomenima: je li, primjerice, tragedija na stadionu Heysel posljedica huliganstva ili bar djelomice propusta u pasivnim mjerama osiguranja (provjera i nadzor gomile, evakuacijske procedure ili odvajanje suparničkih navijača), što je u konačnici dovelo do usvajanja Europske konvencije o tome pitanju? Slično tomu, mediji pristupajući udarnim vijestima senzacionalistički, načinom izvještavanja koji diže gledanost, imaju tendenciju pripisivati huliganstvu događaje kao što je onaj u Sheffieldu 1989. godine, kada je 95 ljudi pregaženo, dok je gomila ljudi bez karte pokušavala ući na stadion Hillsborough na polufinalnu utakmicu FA kupa između Liverpoola i Nottingham Foresta. Takvi događaji imaju više veze s nesposobnošću policije ili (kao u slučaju nesreće Furiani u Bastiji na Korzici 5. svibnja 1992.) s organizatorima koji nastoje prodati više karata nego što stadion može primiti gledatelja (Bodin, 2007: 20–21).

Moglo bi se reći da je u svakodnevnoj komunikaciji huliganstvo jedini prepoznatljiv oblik nasilja, zanemarimo li nasilje među samim sportašima, bilo na igralištima ili zbog prekomjernih

napora. To fokusiranje na huliganstvo vjerojatno je odraz medijskoga preuveličavanja određenih nasilnih događaja ili možda stava većine ljudi da je huliganstvo nemoguće izmiriti s tradicionalnim, slavljeničkim aspektom sporta (Bodin, 2007: 19). Navijački ritual najviše je usmjeren prema van, odnosno prema javnosti. Čak bi se moglo pretpostaviti kako taj ritual bez specifičnih oblika komuniciranja s igračima, suparničkim navijačkim skupinama, drugim dijelovima publike i javnosti u cjelini ne bi ni postojao, bar ne u sadašnjem obliku. Raznolikim oblicima svoga ritualnog ponašanja pripadnici tih skupina nastoje izazvati sve koji se ne poistovjećuju s njihovim skupinama i njihovim životnim stilom. Najdjelotvorniji način da se to postigne jest nasilje, bilo ono verbalno ili fizičko. Nasilnički se ponašajući, oni izazivaju poseban interes javnosti ili ukratko – postaju vidljivi (Lalić, 2011: 53).

2.3. Novine i *online* mediji

Tiskani mediji još su uvijek najrasprostranjeniji oblik društvenog informiranja. Nastali su još u 17. stoljeću, a njihova tradicija zadržala se sve do današnjih dana. Iako naklade dnevnih novina sve više padaju, one još uvijek drže svoje mjesto i ulogu na tržištu. Karakteristike novina prema njemačkom teoretičaru Ottu Grottu jesu: periodično izlaženje, aktualnost, bavljenje općenitim i raznovrsnim temama koje su od društvenog značaja te široka publika. Prema Biškupu (1981) imaju određene komparativne prednosti nad drugim medijima. Prvo, dolaze u fizičkom obliku, što znači da se mogu čitati bilo kad i bilo gdje. Drugo, iste novine može pročitati više ljudi odjednom. Treće, novine mogu donositi opširnije sadržaje nego radio i televizija (komentare, izjave i slično). Neki su od nedostataka novina: za njihovo čitanje potrebno je više vremena nego za konzumaciju drugih medija, teško drže korak s bržim medijima i u njima tek sutra izlazi ono što se dogodilo danas, imaju točno ograničen broj mjesta odnosno stranica. Važnost novina pala je ponajprije pojavom radija, a onda i televizije te novih medija. U cjelini danas dnevne novine imaju manju ulogu u društvu nego ranije (Koković, 2004: 20–24).

Takozvani novi mediji, poput internetskih portala, bitno se razlikuju od klasičnih medija, prije svega tiska, jer je njihova proizvodnja decentralizirana, komunikacija dvosmjerna, a sadržaj nije toliko podložan pritiscima i cenzuri. Novine se, s druge strane, pojavljuju u fizičkom obliku, njihova je proizvodnja centralizirana te je njihova komunikacija jednosmjerna (Neuman, 2010:

5). Upravo je ta interaktivnost jedna od glavnih karakteristika *online* medija u usporedbi s klasičnim medijima. Kako ističe Mato Brautović (2011), *online* mediji se razlikuju od klasičnih i po načinu prezentacije te po neusporedivo većoj brzini i dostupnosti. *Online* mediji nude informaciju isti tren čim se neki događaj odvije, a publika im može odmah poslati i povratnu informaciju. Tako da komentari koje čitatelji pišu ispod članaka ili na društvenim mrežama (o kojima čitanost *online* medija jako puno ovisi) postaju dio tih članaka. Još neke karakteristike koje Brautović navodi jesu multimedijalnost, arhiviranost i nelinearnost. Mogućnost pregleda različitih vrsta medijskih zapisa (videozapisi, audiozapisi, fotogalerije, dokumenti i sl.) daje portalima veliku atraktivnost, dok nelinearnost i arhiviranost pružaju korisnicima slobodu brzog pretraživanja sadržaja koji ih zanima. Također, prednost *online* portala jest što se pravo na sadržaj ne mora kupovati. Iako su neki portali poput Večernjeg lista krenuli s naplaćivanjem svog sadržaja, korisnici su navikli da su im web portali uvijek dostupni.

McNair (2003: 53–55) smatra da je tisak od početka funkcionirao kao skup privatnih komercijalnih tvrtki i uvijek bio razmjerno slobodan od upletanja politike, dok su elektronički mediji u različitim zemljama poprimili različite organizacijske oblike. Oni su zamišljeni kao javne službe, doduše politički neovisne, ali podložne strogoj regulaciji, kako bi se osigurala njihova politička nepristranost, i to stoga što su se od početka percipirali kao iznimno moćni. Zato su ulogu koju im pripisuje teorija liberalne demokracije tisak i elektronički mediji igrali na različite načine. Tisak je oduvijek bio pristran, ali se smatralo da u zbroju ispunjava svoju demokratsku funkciju: pluralizam tiska odgovarao je raznolikosti stranačkoga sustava. S druge strane, osnovna načela kojima su se vodili elektronički mediji bila su objektivnost i nepristranost. Temeljni zadatak medija pritom je da nas informiraju o tome što se događa, ali i da nam, postavljanjem agende, urede i strukturiraju političku stvarnost koja bi nam u svom totalitetu inače bila neshvatljiva. Lalić (2018: 289) je u svom istraživanju naglasio kako su većinom tiskani mediji u Hrvatskoj pristrani u izvještavanju o događajima vezanim za hrvatski nogomet jer njihovi novinari i urednici dijele jednake svjetonazore, ali su i usko povezani s vrhuškom vlasti i/ili Hrvatskog nogometnog saveza. Također, utvrdio je i da je izvještavanje o tim temama pod utjecajem tabloidizacije senzacionalističko.

2.4. Funkcije medija

Britanski politički komunikolog Brian McNair u svom je poznatom djelu „Uvod u političku komunikaciju“ proučavao funkcije medija u demokratskom društvu. McNair medijima pripisuje funkciju *watch dogs* ili „pasa čuvara demokracije“ koja je izravno povezana s njihovom ulogom „četvrte vlasti“. Oni moraju najprije informirati građane o događajima, potom obrazovati građane u pogledu smisla tih događaja, moraju osigurati prostor za javni politički diskurs kako bi se oblikovalo javno mnijenje, vršiti ulogu „pasa čuvara“ razotkrivanjem svih aktivnosti političke klase te, naposljetku, moraju služiti kao kanal za artikulaciju političkih stajališta (McNair, 2003: 27–28) Da bi se javna rasprava o nekoj temi uopće pokrenula i da bi se naposljetku određeni problem njome riješio, ta se tema najprije mora naći u javnom prostoru, mora nekako doći u javnost ili na takozvanu agendu.

Oko te funkcije medija teoretičari su izradili teoriju *agenda settinga*. Prema toj teoriji, masovni mediji diktiraju teme koje stanovništvo smatra važnim, tj. mediji određuju dnevni red i imaju funkciju tematizacije: mediji mogu manje utjecati na ono što ljudi misle, a više na ono o čemu misle. Sličnost agenda može dovesti do istodobne i neovisne reakcije glasača i novinara na iste događaje. Smjer povezanosti medijske agende i agende publike može se provjeriti izračunom križnih korelacija. Korelacija nastaje na osnovi moguće treće varijable – realnog stanja događaja – utječu li određeni događaji u istoj mjeri na obje agende.

Mediji imaju, prema brojim teoretičarima, i ulogu *gatekeepera*, čuvara vrata koja otvaraju samo nekim informacijama. Kako je pisao američki politolog Lance Bennett (2004), stvarnost koju nam prenose mediji vrlo jasno određuje granice onoga što mislimo da smo u svijetu kao ljudi i što mi mislimo da na ovom svijetu radimo. Masovni mediji interpretiraju složenu i višeglasnu stvarnost prema drugoj – simboličnoj i jednostavnoj – slici malobrojnih, ali utjecajnih glasova. *Gatekeeperi* otvaraju vrata u dvama smjerovima: ljude puštaju van i unutra. Prema Bennettu, vrata se često otvaraju da bi propustila vijesti koje politički (ili ostali akteri na visokim pozicijama poput visokih sportskih dužnosnika) *insideri* šalju brojnoj publici vani, ali se rijetko otvaraju brojnim glasovima koji izvana žele nešto poručiti.

Za ovu analizu važan je još jedan McNairov doprinos koji je izražen u sljedećoj tvrdnji: „Mediji ne samo što izvještavaju o politici nego su i presudan dio okruženja u kojem se politika vodi. Oni

pridonose političkoj raspravi i rješenju ne samo utoliko što postavljaju javne agende ili političarima odnosno vladajućim strukturama postavljaju platforme da svoja gledišta obznane u javnosti, nego i time što pružaju i kritiziraju niz političkih gledišta u optjecaju“ odnosno obavljaju „otvoreno interpretativni posao političkih medija“ (McNair, 2003: 74). Dakle, mediji nisu samo posrednici već su neki od njih, odnosno njihovi istaknuti novinari, i akteri politike (u ovom slučaju i sporta). Mediji, dakle, nemaju samo funkciju medijazacije (posredništva) već oni i medijaliziraju politički i sportski život, što znači da ih prilagođavaju sebi i svojim pravilima.

2.4.1. Medijski senzacionalizam nasuprot profesionalnom i temeljitom izvještavanju

Hrvatska medijska scena u posljednjih je dvadesetak godina doživjela velike promjene. Pojavom, komercijalizacijom, povećanjem dostupnosti i napretkom interneta pojavili su se i web portali koji su na svojim domenama nudili sadržaj često atraktivniji od tradicionalnih medija za naizgled puno manju cijenu. Pojavom velikog broja novih medija jasno je da se tržište zasitilo i da su mediji morali pronaći nove načine za dolazak do što većeg broja čitatelja. Tu dolazimo do pojma senzacionalizma koji se sve češće može pronaći kao uzrok, posljedica i stvarnost suvremenog novinarstva.

Definicije senzacionalizma u medijima raznolike su, no velika većina autora opisuje senzacionalizam kao način izvještavanja pri kojem se u novinarstvu zabava podređuje informiranju. Zapravo, senzacionalistički stil novinarskog izvještavanja ide ruku pod ruku s tabloidizacijom koja je u 21. stoljeću u hrvatskim medijima postala itekako prisutna. Karakteristike takvog informiranja jesu senzacionalističke informacije, naslovna informacija koja se temelji samo na pretpostavkama u većini slučajeva, sugovornicima se riječi doslovno stavljaju u usta, izvlače se iz konteksta, o čemu govori veliki broj demantija. U hrvatskim medijima objavljivanje neistina šire mediji prenoseći tako laži jedni od drugih, bez kritičke prosudbe i provjere istinitosti informacije (Skoko, Bajš, 2007: 97).

O karakteristikama senzacionalističkog izvještavanja na primjeru hrvatskih medija Vilović (2003: 960–961) kaže kako se u novinama preferiraju zanimljivosti marginalne društvene vrijednosti, a s ciljem da te informacije budu zanimljive publici: „Naslovi postaju dugi, kadšto i do tridesetak riječi, i u njima je sadržana bit teksta. Tabloidni mediji sadrže više ilustracija i veće fotografije, s više kraćih tekstova, a sve manje onih duljih, analitičnijih. Miješaju se novinske

klasične forme, odnosno ne poštuju se standardi profesionalnog novinarstva. Novine se okreću najširoj publici i njezinim željama za što lakšim i bržim konzumiranjem“ (Vilović, 2003: 960–961).

Upravo se u takvom medijskom okruženju navijačko nasilje nameće kao idealna tema za izvještavanje u medijima te ono postaje iznimno atraktivno i popraćeno. Dražen Lalić i Ozren Biti (2008) ističu da je u Hrvatskoj prisutan senzacionalistički pristup problemu navijačkog nasilja, ali i izbjegavanja odgovornosti vodstva klubova za postupke njihovih navijača. Takvim se pristupom potiče popularnost navijačkoga nasilja i političkog ekstremizma. Kvaliteta, objektivnost i razuman pristup tom fenomenu koji se razilazi s pojmom senzacionalizma jako je bitan za smanjenje ovog problema (Lalić, Biti, 2008: 264).

Senzacionalizam kao način izvještavanja prkosi jednoj od najvažnijih funkcija medija u demokratskom društvu. Kako je to formulirala Alaburić (2003: 11), mediji su prvenstveno u demokratskim društvima u funkciji javnosti, odnosno građana iliti običnih ljudi. Oni ne bi smjeli ni na koji način „gurati“ interese država, vlada, političkih stranaka ili vođa, ali ni privatne interese svojih vlasnika ili novinara koji u njima rade. Drugim riječima, mediji su tu da bi bili takozvana „četvrta vlast“ te da pridonose općoj dobrobiti, a ne partikularnim interesima. Alaburićina teorija jest pomalo utopijska, ali na dobar način ukazuje kako se senzacionalizam oštro protivi onom što bi mediji u svojoj idealnoj biti trebali biti.

Stanje novinarske struke u Hrvatskoj razmatra se u vremenu velike gospodarske nestabilnosti, učestalih slučajeva otpuštanja novinara, okrupnjavanja medijskog kapitala na prostoru male zemlje te pritisaka vlasnika medija i oglašivača. Očito je da su pozitivni pomaci učinjeni posljednjih godina danas postali upitni (Vilović, 2007: 116). Javlja se tako vrlo argumentirano mišljenje kako je razina stručnog znanja i shvaćanja uloge novinarstva niska te se zbog toga lako može manipulirati novinarima (Malović, 2005: 113).

Za razliku od senzacionalističkog, odnosno tabloidnog stila kakav danas prevladava u hrvatskim medijima, Malović (2005) navodi koji su to standardi koji bi trebali biti oslonac suvremenog novinarstva. Suvremeno novinarstvo se prema Maloviću temelji na sljedećim profesionalnim standardima: istinitosti, točnosti, poštenju, nepristranosti i uravnoteženosti izvještavanja. Novinar se u izvještavanju ne svrstava ni na koju stranu. Izvještaj treba prikazati događaj onako kako se

dogodio, bez obzira na osobne sklonosti novinara, koji, dakako, svoja stajališta može objaviti u komentaru, ali nikako u vijesti. U izvještavanju novinar ne pokazuje pristranost ili sklonost nekoj od strana upletenih u događaj.

Za razliku od glasnika propagande ili tračeva, profesionalni novinari moraju sortirati informacije i procijeniti jesu li one pouzdane prije nego što ih puste u javnost. Neovisno o tomu je li tip članka vijest ili neki drugi, informacije moraju biti točne. Profesionalni novinari moraju potvrditi informacije prije nego što ih iskoriste u članku. Novinari se za potrebe valjanog izvještavanja najviše moraju oslanjati na osobne opservacije, a u nedostatku takvih pronaći pouzdan izvor ili, još bolje, više pouzdanih izvora kako bi potvrdili točnost informacija. Profesionalno novinarstvo nije samo prenošenje činjenica, u svojoj definiciji to mogu biti i odnosi s javnošću, već je novinarstvo specifično po tome što je neovisno, što znači da novinari ne bi smjeli raditi ni u čijem interesu nego za javno dobro, prezentirajući javnosti sve strane neke priče (Porter, 2009: 7).

Malović (2005) navodi da su novinari u procijepu između zahtjeva tržišta i profesionalnih i etičkih načela kojih se moraju držati. Rade za plaću, a proizvod ovisi o nakladniku, tj. novinarska profesija je u jednu ruku u potpunosti izložena utjecaju tržišta, a s druge strane se ravna prema strogim etičkim i moralnim standardima. Paralelno s time postoji još jedan konflikt medija, a to je onaj s ljudima političke i gospodarske moći. Novinari često bivaju optuženi za senzacionalizam, laži, nepoštenost, izazivanje sukoba, a s druge se strane od njih očekuje da budu poštteni, bore se protiv nepravilnosti, da budu savjest modernog društva; upravo to je taj procijep. Izaći iz njega nije nemoguće: novinar sam mora imati razvijen osjećaj za poštivanje etike i moralnih načela, kao i kodeksa časti novinarske profesije. Upravo za to se zalažu novinarska društva svojim dokumentima kojima reguliraju ponašanje novinara kao što je npr. Kodeks časti HND-a.

2.5. Navijačke skupine

Srbijanska sociologinja Vera Marković (1998) nogometne navijače definira kao „dio publike koji izgledom (obilježjima pripadnosti klubu i navijačkim rekvizitima) ili ponašanjem (glasno navijanje, zviždanje, ustajanje, skakanje) jasno daje do znanja svoju klupsku opredijeljenost“ (prema Lalić, 2011: 48). Navijači se, dakle, od ostalih segmenata sportske publike razlikuju u

nekoliko bitnih elemenata. Prvi je njihovo naglašeno izražavanje interesa za praćenje određenog sporta.

Drugo, oni se izdvajaju i po jačem intenzitetu svog emocionalnog identificiranja s klubom koji simpatiziraju i snažnijem simboličkom identificiranju svog kluba sa svime (grad, regija, nacija) što on simbolizira. Treće, razlikuju se po izrazitoj spremnosti na angažiranje u pružanju podrške klubu kako bi ostvario što povoljniji rezultat. U sklopu samih navijača moguće je i sagledati stanovite dijelove diferenciranosti. Tako se među njima izdvajaju najaktivniji navijači koji, skupljeni na određenim dijelovima tribina, kolektivno i manje-više organizirano iniciraju bodrenje i druge navijačke aktivnosti, pokušavajući utjecati i na druge navijače te na drugu publiku da prihvati njihove oblike ponašanja (Lalić, 2011: 48). Aktivni navijači najčešće su povezani jer se dobro poznaju s brojnih utakmica pa se tako formiraju i navijačke skupine kojih oni postaju članovi.

Navijačke skupine osobito su karakteristične za nogomet kao najpopularniju igru na svijetu, a njihovi pripadnici uglavnom su mladi muškarci, tako da se u navijačkim skupinama njeguju vrijednosti kao što su muževnost, drskost, agresivnost, spremnost na žrtvovanje, što ukazuje na maskulinitet kao bitan sastojak vrijednosne orijentacije karakteristične za navijačku subkulturu. Najaktivniji navijači okupljeni u skupine nazivaju se ekstremnim navijačima i njihova je posebnost sadržana u tome što pripadaju specifičnim skupinama i što slijede odgovarajući subkulturni stil ponašanja te su zbog toga sklони nasilju (Ibid.). Najpoznatije navijačke skupine u Hrvatskoj su one koje podržavaju najuspješnije domaće klubove – Dinamo, Hajduk, Rijeku i Osijek – a to su Bad Blue Boys, Torcida, Armada i Kohorta.

Ove skupine nisu izolirane, već su uvelike povezane s dominantnim društvenim tokovima. Niz društvenih problema, poput siromaštva, neobrazovanosti i nezaposlenosti, onemogućava mladim ljudima da iskažu vlastitu individualnost na drugim poljima društvenog života i djelovanja te da se okrenu potrazi za grupnim identitetom i pripadnošću koje im pružaju navijačke skupine. (Koković, 2001). Ove grupe imaju vođe, aktiviste te širi krug članova koji se lako uključuju u djelovanja koja potiču vođe i aktivisti. Obilježja vlastitog identiteta navijačke skupine najčešće se zasnivaju na poistovjećivanju s klubom za koji navijaju te klasno-slojnom, nacionalnom, vjerskom ili nekom drugom ideološkom pripadnošću, koju neumjereno veličaju. Tako ideološka

netrpeljivost (klasno-slojna, nacionalna, vjerska, rasna) postaje glavni pokretač nasilja, a stadioni poprišta različitih društvenih sukoba koji nisu u direktnoj vezi sa sportom (Vejnović, 2014: 13).

Navijačke skupine imaju određenu hijerarhiju. Iako je ona latentna i jako je daleko od formalno određene, Lalić (2011: 110) ustanovljuje da postoje dva kriterija slijedom kojih se stječe ugled navijača. Prvi je kriterij navijačko iskustvo, a ono se dobiva na osnovu duljeg staža u grupi, tijekom kojega je pojedinac prošao veći broj gostovanja na kojima je klub igrao, redovito navijao na utakmicama na domaćem terenu, aktivno sudjelovao u više incidenata i slično. Na primjeru istraživanja o Torcidi može se zaključiti da se slijedom toga posebno poštuju relativno stariji navijači, uglavnom u kasnijim dvadesetim godinama. Navijačkoj grupi pristupa se uglavnom u dobi od dvanaest do šesnaest godina, u početku se njena aktivnost promatra sa strane, da bi se potom u sve većoj mjeri, pod svojevrsnim mentorstvom starijih navijača, počela slijediti uvriježena kolektivna ponašanja. Prvo sudjelovanje u nekoj tučnjavi, a pogotovo prvi bijeg od kuće da bi se pošlo na, po mnogočemu, rizično gostovanje za njih i za grupu u cjelini znači da je određeni novak na putu da postane pravi navijač, odnosno u krajnjoj instanci da je dječak postao mladić.

Prema Laliću (2011: 134) tri su osnovne razine ekspresivnog provođenja navijačkog rituala: verbalna ekspresija, vizualna ekspresija i ekspresija tjelesnoga nasilja kao vrhunac navijačkog rituala.

2.5.1. Nasilje u kontekstu sporta

Sociolog Norbert Elias sport opisuje kao način kanaliziranja nasilja jer je njegova definicija nasilja ograničena na tjelesnu manifestaciju. U tome on zauzima jednak stav kao i Chesnais koji poriče da nasilje može uzeti moralni i simbolički oblik i ustvrđuje da je govoriti o nasilju na taj način zloraba jezika od strane određenih zapadnjačkih intelektualaca (Chesnais, 1981: 13, prema Bodin, Robene, Heas, 2007: 14). No francuski sociolog Dominique Bodin ne prihvaća tako usku definiciju nasilja jer smatra da ona previđa razmjer nasilja koje u različitim oblicima postoji u sportu. Činjenica je da mnoge manje značajne pojave, kao što je osorno ponašanje, mogu generirati spiralu nasilja unutar koje ljudska percepcija nasilja varira. Bodin zaključuje da ono što nazivamo nasiljem, ili barem ono što se u modernome zapadnome društvu smatra

nasiljem, svakako ne bi imalo isto značenje na drugim mjestima ili područjima. Sam čin i percepcija nasilja uvjetovani su, dakle, društvenim, prostornim i vremenskim kontekstom.

Heritier (1996) smatra da se riječ „nasilje“ može primijeniti u različitim kontekstima u kojima dolazi do situacija obilježenih nasiljem: ne samo djelima nasilja, mržnje, bijesa, masakra, okrutnosti ili kolektivnih zločina nego i „mekšim“ oblicima nasilja koji se javljaju zbog problema ekonomske dominacije, odnosa kapital – rad ili podjele sjever – jug, kao i „svakodnevnim“ nasiljem koje trpe ugroženiji dijelovi društva: žene, djeca i društveno marginalizirani (prema Bodin, Robene, Heas 2007: 15). Primjeri lošega ponašanja (svađanje sa sucem ili podbadaње protivnika) događaju se redovito, a uobičajeno je i verbalno i simboličko nasilje (uvrede upućene igračima ili sucima ili provokacije suparničkih navijača).

Ako postoji jedan određeni oblik nasilja koji se obično povezuje sa sportom ili barem navijačima, to je huliganstvo. Kako bismo razumjeli huliganstvo, nije dovoljno promatrati samo česte slučajeve ekstremnoga tjelesnoga nasilja. Umjesto toga, događaje trebamo smjestiti unutar povijesnih i društvenih procesa kako bismo ih pravilno mogli protumačiti. Huliganstvo se prečesto karakterizira na osnovi njegova krajnjega izraza: tjelesnoga nasilja ili štete načinjene nad imovinom i infrastrukturom. Huligane bosanski sociolog Duško Vejnović tako opisuje kao razbijače stadiona. Huliganstvo je za njega svetkovina nasilja i odlika suvremenog načina življenja. Huliganizam označava bezobzirnu, beskorisnu, besciljnu radnju praćenu općim izražavanjem prezira prema pojedincima ili društvu u cjelini i označava očit prezir prema društvu. Također označava nepristojno psovanje na javnim mjestima, uvredljivo dobacivanje, dosađivanje i druge slične radnje koje narušavaju javni red i mir građana (Vejnović, 2014: 10).

Simboličko nasilje navijača pod određenim vanjskim utjecajima može se lako pretvoriti u pravo nasilje. Ti vanjski utjecaji najčešće su politički i ekonomski, dakle nemaju veze sa sportom. Slijedom te perspektive, za navijačko bi se nasilje moglo držati da je poglavito simbolične naravi: njegovi akteri ne streme ozbiljnijem ozljeđivanju ili usmrćivanju suparnika, nego samo njihovom ponižavanju. Takva je ocjena podudarna sa subkulturnom teorijom ritualizirane agresije Petera Marsha (Marsh, 1978) na temelju koje se navijačko nasilje ne određuje ponajprije kao zbiljsko, nego kao ono koje ima više psihološku konotaciju pa je svrha agresije zapravo zastrašivanje i ponižavanje protivnika. Tu su izvornu narav navijačkoga nasilja uočili Bodin i suradnici (Bodin, Robéne, Héas, 2007: 27), ali i neki hrvatski istraživači (Perasović, 1989; Lalić,

1993: 32–35; Žugić, 2000: 161–164). Na ocjenu da je navijačko nasilje ponajprije simbolične naravi djelomice upućuje činjenica da u Hrvatskoj do danas u međusobnim sukobima navijača i njihovih skupina nije poginula ni jedna osoba (Lalić, Biti, 2008: 260).

2.6. Društveni i politički kontekst

Što se tiče samog nogometa, u periodu koji zahvaća ovo istraživanje hrvatski nogomet obilježili su sljedeći problemi: slaba posjećenost utakmica, navijačko nasilje, ekstremno desničarsko komuniciranje nogometnih dužnosnika te verbalno i nasilničko ponašanje. Prisutna je dominacija zagrebačkog Dinama koji je jedanaest godina zaredom prvak Hrvatske i dvojice čelnih ljudi: Zdravka Mamića i Davora Šukera. Šuker je izabran za predsjednika Hrvatskog nogometnog saveza 2012. godine i Zdravko Mamić, koji je obnašao dužnost izvršnog potpredsjednika Dinama, od veljače 2016. godine vršio je funkciju savjetnika kluba, dok je u krovnoj nogometnoj organizaciji bio na poziciji prvog potpredsjednika, što je čisti sukob interesa. Nedemokratski odnosi u klubovima i HNS-u, netransparentne i nepravedne financijsko-pravne regulacije našeg nogometa čimbenici su koji iziskuju mnoge prosvjede, i to kod nogometnih obožavatelja različitih klubova. Politički kontekst u razdoblju od 2013. do sada određen je vlašću dviju najvećih koalicija, lijeve, predvođene SDP-om, i desne, predvođene HDZ-om. Mediji su vlast koalicije lijevog centra predvođenu SDP-om ocjenjivali neuspješnom. Ta vlast nije uspjela okupiti političke i društvene aktere s ciljem prevladavanja nezaposlenosti, ali i ostalih teškoća u hrvatskom gospodarstvu i društvu. Iako je bivši ministar znanosti, obrazovanja i sporta najavljivao „isušivanje nogometne močvare“ bivša vlast u svojim slabim pokušajima nije uspjela suzbiti nagomilane probleme u hrvatskom nogometu (Lalić, 2014: 150–151).

Nakon Milanovićeve vlade mandat trinaeste Vlade Republike Hrvatske započeo je 22. siječnja 2016. Predsjednik Vlade bio je Tihomir Orešković, a na čelu Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta Predrag Šustar. Nacional piše o Zakonu o sportu kao o jednom od rijetkih koji je prošao kompletnu saborsku proceduru, a inicijativa za njim potekla je izvan političkih struktura: na masovnom prosvjedu „protiv nogometne mafije“ koncem 2014. na splitskoj Rivi, a potom u akciji udruga Naš Hajduk i Torcida, zatim splitskog Hajduka te bivšeg saborskog zastupnika Hrvatske narodne stranke Srđana Gjurkovića. Zakon o sportu potom su i službeno prigrlili klubovi SDP-a i HNS-a, dok se HDZ žestoko protivio njegovu donošenju, tvrdeći da je „pisan samo zbog jednog čovjeka“. Zakon je stupio na snagu početkom veljače ove godine, a ministar

Šustar je objavio da je uputio sportske inspektore u nadzor udruga i klubova te je rezolutno najavio da će se propisi morati poštivati. HDZ-ov koalicijski partner Most inzistirao je na tome da se vlast obračuna s nepravilnostima u nogometu. U objema vlastima možemo vidjeti „dugotrajnu odvojenost svijeta politike od svijeta života, a političkih aktera od građana, te u tom sklopu političku marginaliziranost određenih društvenih skupina, ponajprije mladih“ (Lalić, 2014: 151).

Od veljače 2010. do veljače 2015. godine predsjednik Republike Hrvatske bio je Ivo Josipović, a naslijedila ga je Kolinda Grabar-Kitarović. Josipović je poznat po svom stavu da ne dolazi na nogometne utakmice zbog visokog rizika od nacionalizma, rasizma i izgreda. Grabar-Kitarović prati ekipne i individualne uspjehe hrvatskih sportaša na gotovo svim natjecanjima.

Gospodarski i društveni kontekst vremena obilježava financijska kriza koja je 2009. godine zahvatila Hrvatsku, što se manifestiralo rekordnom stopom nezaposlenosti te iseljavanja. Nezaposlenost je u Hrvatskoj u 2013. godini dosegla vrhunac. Prema podacima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje,⁶ te godine registrirano je 345 112 nezaposlenih u Hrvatskoj. Statistika se za Hrvatsku u narednih pet godina popravila što se tiče nezaposlenosti, taj se broj do 2018. godine smanjio na 153 542, no došlo je do toga zbog trenda masovnog iseljavanja koji se pojavio u Hrvatskoj u jeku krize. Prema domaćoj statistici, Hrvatsku su od 2013. do 2016. napustile 102 tisuće ljudi. S druge strane, inozemni registri govore kako se iz Lijepe Naše u istom razdoblju iselilo čak 230 tisuća građana. U odnosu na prijašnje valove iseljavanja, smanjila se prosječna dob iseljenika. Primjerice, u razdoblju od 2001. do 2013. godine prosječni hrvatski emigrant imao je 41,5 godina, a u 2016. godini 33,6 godina, dakle, pretežno se radilo o mladim iseljenicima.⁷

Za vrijeme posljednje gospodarske krize i krize društva u cijelosti sve više hrvatskih navijača skandira ekstremno desne političke poruke, posebno na utakmicama reprezentacije. To je izraz bunta, a nogomet je savršena pozornica za izražavanje nezadovoljstva i provociranje političke elite, službene kulture i javnosti jer je najvažniji i najpraćeniji sport, a izaziva veliku pažnju

⁶ Hrvatski zavod za zapošljavanje, „Registrirana nezaposlenost“ (<https://statistika.hzz.hr/Statistika.aspx?tipIzvjestaja=1>). Pristupljeno 2. 7. 2019.

⁷ L. F., „Konačno znamo koliko ljudi se iselilo iz Hrvatske: Brojka je golema, ali u stvarnosti je duplo gore“ (<https://www.tportal.hr/biznis/clanak/konacno-znamo-koliko-ljudi-se-iselilo-iz-hrvatske-brojka-je-golema-ali-u-stvarnosti-je-duplo-gore-foto-20181218>). Pristupljeno 2. 7. 2019.

medija i javnosti. Desničarsko se skandiranje događa u trenucima sukoba navijača s Hrvatskim nogometnim savezom. Tradicija nacionalističkog i šovinistički obilježenog ponašanja u hrvatskom nogometu postoji od vremena, isprva političkih, a na kraju i oružanih sukoba. Kod novih pripadnika navijačkih skupina u Hrvatskoj nacionalizam predstavlja bitnu odrednicu vrijednosnog sustava. Verbalna nasilja služe prvenstveno provociranju političkih aktera i javnosti. Navijači su svjesni da svoje ciljeve mogu lakše ostvariti verbalnim i vizualnim porukama koje su nerijetko provokativne, s ciljem da uznemire službenu kulturu koja je osjetljiva, primjerice, na doktrine antifašizma. Navijači su uglavnom politički neopterećeni i kod njih ne postoji velik interes za politiku. Znanstvenici su u novijim istraživanjima pokazali da navijači nisu nužno desno orijentirani (istraživanje Perasovića i Mustapića iz 2013. godine i Lalića iz 2014). Desničarska skandiranja i ponašanja proizlaze iz osobnih razloga, ali i grupnog konformizma i kolektivne težnje za provociranjem i političara i službene kulture, kako bi se pozornost skrenula na skupinu. Međutim, mnogi nogometni navijači se u tim prilikama ponašaju „kao“ stanoviti ekstremni desničari, a ne uvjereni ekstremni desničari (Lalić, 2014: 155–165).

Desničarski ekstremizam uoči dolaska HDZ-a na vlast bujao je u Hrvatskoj. U zagrebačkoj Savskoj ulici jedan je dio hrvatskih branitelja invalida iz Domovinskog rata podignuo šator kao znak prosvjeda protiv tadašnje ljevičarske vlasti, predsjednika Ive Josipovića, premijera Zorana Milanovića i ministra branitelja Predraga Matića. Šator je u Savskoj stajao od 20. listopada 2014. godine do 28. travnja 2016. godine, točno 555 dana. Branitelji su otišli nakon što je na vlast stigla koalicija MOST-a i HDZ-a na čelu s premijerom Tihomirom Oreškovićem. Iako je prosvjed po vokaciji bio miran, nekoliko puta blokirali su prosvjednici ulicu u Zagrebu, a i potukli su se s policijom na Trgu sv. Marka. Kao predvodnici prosvjeda u medijima su navedeni branitelji Josip Klemm i Đuro Glogoški, no kasnije je otkriveno da je HDZ predvođen Milijanom Brkićem orkestrirao cijelim prosvjedom⁸.

Sport, pogotovo nogomet, u bivšoj je Jugoslaviji i Hrvatskoj bio usko vezan s politikom, pogotovo s HDZ-om, a ta se povezanost održala sve do danas. Ozren Biti u svojem radu naziva „Ruka na srcu kao izraz narodne duše“ (2008) piše upravo o povezanosti nacionalizma i hrvatskih sportaša. On tvrdi da se upravo u toj „nezanimljivoj“ i naizgled „neproblematičnoj“

⁸ Bajruši, R., „Četiri godine od prosvjeda koji je promijenio Hrvatsku: Jedan od sudionika priznao nam je tko je bio pravi organizator pobune“ (<https://www.jutarnji.hr/magazin/cetiri-godine-od-prosvjeda-koji-je-promijenio-hrvatsku-jedan-od-sudionika-priznao-nam-je-tko-je-bio-pravi-organizator-pobune/7961326/>). Pristupljeno 2. 7. 2019.

gesti skriva jedan od glavnih indikatora tijesnog međudnosa politike i nogometa u Hrvatskoj. Nekadašnji kapetan hrvatske reprezentacije Niko Kovač glumio je i u promotivnom spotu HDZ-a pod oznakama HNS-a, dok je predsjednica države Kolinda Grabar-Kitarović na utakmicama hrvatske reprezentacije skupljala političke poene. Usporedbe radi, SDP-ovci Željko Jovanović, Zoran Milanović i Ivo Josipović vrlo su rijetko bili eksponirani na utakmicama hrvatske reprezentacije, a na neke iznimno atraktivne, poput otvaranja Svjetskog prvenstva u Brazilu, 2014. godine nisu ni išli.⁹

2.6.1. Primjer prvi: Josip Šimunić predvodi navijanje pokličem „Za dom spremni!“ na Maksimiru

Hrvatska nogometna reprezentacija pod izbornikom Nikom Kovačem na zagrebačkom je stadionu Maksimir ugostila nogometnu reprezentaciju Islanda u kvalifikacijskoj utakmici. Hrvatska je ostvarila pobjedu od 2:0 u toj utakmici i pred domaćom je publikom u glavnom gradu osigurala plasman na Svjetsko nogometno prvenstvo u Brazilu 2014. godine. Jedan od najiskusnijih nogometnih reprezentativaca tad u redovima hrvatske reprezentacije, Josip Šimunić, nakon utakmice uzeo je mikrofon u ruke te je na stadionu s travnjaka predvodio navijanje. Šimunić je najprije uzvikivao „U boj, u boj!“, na što mu je publika odgovarala: „Za narod svoj!“, da bi zatim uslijedio i poklič „Za dom!“, na što su maksimirske tribine nakon važne hrvatske pobjede odgovorile: „Spremni!“ Prema službenom izvješću DORH-a, Šimunić je zakonom zabranjeni poklič uz odgovaranje publike ponovio tri puta, a na kraju je „navijanje zaključio riječima: 'Svaka vam čast.'“¹⁰ Za vrijeme te utakmice još se nekoliko puta isti poklič mogao čuti s tribina, a pokrenuli su ga hrvatski navijači.

Važno je napomenuti da se ostali hrvatski nogometaši i članovi stručnog stožera nisu pridružili Šimuniću. Njegov slučaj odjeknuo je glasno nogometnim svijetom te je dospio i na naslovnice stranih medija. Kolika je ozbiljnost ovog slučaja bila na razini koja seže visoko iznad hrvatskog nogometa, pokazuje i kazna koju je Šimuniću nakon tog događaja propisala krovna svjetska nogometna organizacija FIFA. Šimunić je kažnjen s deset utakmica zabrane igranja za hrvatsku

⁹ D. R., „Predsjednik Josipović ne ide na utakmicu Brazil – Hrvatska“ (<https://www.index.hr/sport/clanak/Predsjednik-Josipovic-ne-ide-na-utakmicu-Brazil---Hrvatska/751037.aspx>). Pristupljeno 7. 7. 2019.

¹⁰ DORH, „Općinsko državno odvjetništvo u Zagrebu: Izdan prekršajni nalog 35-godišnjaku zbog prekršaja“ (<http://www.dorh.hr/OpcinskoDrzavnoOdvjetnistvoUZagrebuIzdan>). Pristupljeno 25. 3. 2019.

nogometnu reprezentaciju, što je za njega značilo da neće moći nastupiti na Svjetskom nogometnom prvenstvu.¹¹ Ovakva kazna značila je kraj Šimunićeve reprezentativne karijere. On je svoj postupak u medijima opravdavao, a branili su ga i dužnosnici HNS-a, suigrači te bivši izbornici i reprezentativci. No tadašnji ministar znanosti, obrazovanja i sporta Željko Jovanović na njegov je postupak žestoko reagirao, čak je protiv njega podigao i privatnu tužbu.¹²

Slučaj Joea Šimunića dogodio se u vrlo zanimljivom trenutku za hrvatsku politiku i društvo. Tadašnja vlast koalicije lijevoga centra koju je predvodio SDP bila je u nemilosti medija, stručnjaka i građana koji su je većinom ocjenjivali neuspješnom. SDP nije uspio okupiti političke i društvene aktere s ciljem prevladavanja velike nezaposlenosti i drugih teškoća hrvatskoga gospodarstva i društva u cijelosti. Ministar znanosti, obrazovanja i sporta Željko Jovanović obećao je „isušiti nogometnu močvaru“, ali po tom pitanju vrlo je malo učinio. Šire promatrano, ovo je razdoblje obilježeno „dugotrajnom odvojenošću svijeta politike od svijeta života, a političkih aktera od građana te u tom sklopu političkom marginaliziranošću određenih društvenih skupina“ (Lalić, 2014: 151). Neposredno prije utakmice političari su još jednom pokazali da se ni u za naciju simbolički najvažnijim prigodama ne mogu držati zajedno, stoga su organizirane dvije kolone sjećanja na pad Vukovara. Stopa nezaposlenosti u Hrvatskoj te je godine bila na rekordnoj razini, a većinom su posao bezuspješno tražili mladi ljudi koji su se sve više počeli iseljavati iz Hrvatske.

Državno odvjetništvo Republike Hrvatske za Šimunića je naposljetku tražilo i dobilo kaznu od 25 tisuća kuna „Uzvik 'Za dom!' uz odzdrav 'Spremni!' simbolizira službeni pozdrav za vrijeme totalitarnog režima Nezavisne Države Hrvatske, odnosno kao takav predstavlja manifestaciju rasističke ideologije, prijezir prema drugim ljudima zbog njihove vjerske i etničke pripadnosti te trivijaliziranje žrtava zločina protiv čovječnosti“, priopćilo je Državno odvjetništvo.¹³

¹¹ FIFA, „Croatian player sanctioned for discriminatory behaviour“ (<https://www.fifa.com/about-fifa/who-we-are/news/croatian-player-sanctioned-for-discrimination-2246473>). Pristupljeno 28. 3. 2019.

¹² Kebler, J., „Jovanović tuži Šimunića, prva kazna za ustaški poklič izrečena fudbaleru“ (<http://www.novosti.rs/vesti/sport.294.html:464842-Jovanovic-tuzi-Simunica-prva-kazna-za-ustaski-poklic-izrecena-fudbaleru>). Pristupljeno 14. 6. 2019.

¹³ HINA, „DORH Šimunića kaznio s 25 tisuća kuna: Uzvikom 'Za dom' raspirivao je mržnju!“ (<https://www.slobodnadalmacija.hr/sport/domaci-nogomet/clanak/id/218423/dorh-simunica-kaznio-s-25-tisuca-kuna-uzvikom-za-dom-raspirivao-je-mrznju>). Pristupljeno 14. 6. 2019.

2.6.2. Primjer drugi: Svastika na Poljudu

Skoro tri godine čekali su grad Split i Poljud hrvatsku nogometnu reprezentaciju uoči kvalifikacijskog susreta protiv Italije 12. lipnja 2015. godine. Uoči utakmice (koja je završila rezultatom 1:1) na travnjaku Poljuda kemikalijama je iscrtan kukasti križ koji je delegat utakmice uočio te je UEFA naposljetku hrvatskoj reprezentaciji zbog toga oduzela jedan bod u kvalifikacijama za Europsko prvenstvo 2016. godine uz zabranu odigravanja utakmica na stadionu Poljud do kraja tih istih kvalifikacija. Od te utakmice, na kojoj je uočen kukasti križ, pa sve do dana kad je ovo istraživanje napisano hrvatska reprezentacija još uvijek nije zaigrala na splitskom stadionu.

Incident na poljudskom travnjaku nije izdvojen slučaj. Dapače, on je samo jedan od mnogih koji su se događali za vrijeme kvalifikacija za Europsko prvenstvo. Prekid utakmice izazvali su hrvatski navijači na gostovanju u Milanu 16. studenog 2014. godine zbog povika „Za dom spremni“, a kaznu je Hrvatski nogometni savez morao plaćati i zbog navedenog incidenta na utakmici protiv Norveške. Svi su se ti incidenti događali u kontekstu velike moralne krize koja je zahvatila hrvatski nogomet i društvo. Navijačke skupine hrvatskih nogometnih klubova – Torcida, Armada, Kohorta, dio Bad Blue Boysa i još poneka – okrenule su leđa Hrvatskom nogometnom savezu i javno su to isticale na tribinama. Navijači Hajduka i Dinama (Torcida i Bad Blue Boys) zajedno su na tribinama utakmica domaćeg nogometnog prvenstva uzvikivali poruke usmjerene protiv Hrvatskog nogometnog saveza i tadašnjeg gazde Dinama Zdravka Mamića. Jedna od njih, koja se mogla najčešće čuti, bila je skandiranje: „HNS pederi, nogomet ste sjebali.“ Takva suradnja na tribinama dviju inače rivalskih navijačkih skupina nije viđena još od vremena Domovinskog rata, što dovoljno govori o kakvoj se društvenoj i političkoj situaciji radilo u doba ovih incidenata. Moglo se to najbolje vidjeti na primjeru utakmice Dinama i Hajduka 22. studenog 2014. godine koja se nikad nije odigrala jer je HNS u suradnji s čelništvom Dinama formirao takozvane „crne liste“ navijača koji nisu smjeli ući na stadion. Igrači i vodstvo Hajduka solidarizirali su se toga dana sa svojim navijačima te su odbili izići na teren i odigrati utakmicu.¹⁴

¹⁴ GOL.hr, „Derbi otkazan, Hajduk odbio izaći na teren zbog situacije s navijačima!“ (<https://gol.dnevnik.hr/clanak/nogomet/derbi-dinamo-hajduk-ovo-su-sastavi-s-kojima-krecu-mamic-i-tudor---361880.html>). Pristupljeno 3. 5. 2019.

Na vlasti je koalicija lijevog centra predvođena SDP-om. Novim ministrom znanosti, obrazovanja i sporta imenovan je Vedran Mornar. Na tom je mjestu zamijenio Željka Jovanovića protiv kojeg je gazda Dinama Zdravko Mamić javno govorio uvijek u pogrđnom tonu. Jovanović je s te pozicije otišao jer nije ispunio dano obećanje o sređivanju stanja u hrvatskom nogometu. Kolinda Grabar-Kitarović postala je prva predsjednica Hrvatske u povijesti, a tim događajem počeo je i zaokret nadesno na vlasti. Grabar-Kitarović, za razliku od svog prethodnika Ive Josipovića, pokazivala je u početku bar nekakav interes za nogomet, da bi pred kraj svojeg mandata u stopu zdušnim navijanjem pratila našu nogometnu reprezentaciju do te mjere da su ju domaći mediji često oslovljavali „najvatrenijom navijačicom“.¹⁵

Na medijsku scenu su u to vrijeme izbili desničarski medijski akteri koji su svoje utjelovljenje dobili u televizijskom voditelju Z1 televizije Velimiru Bujancu koji je svojevremeno optužen za umiješanost u trgovinu drogom i prostituciju. Također, utakmica je odigrana dva tjedna nakon što je braniteljski prosvjed u Savskoj kulminirao sukobom prosvjednika s policijom na Markovom trgu.¹⁶ Val iseljavanja mladih u Hrvatskoj bio je u to vrijeme na vrhuncu. Iz Hrvatske se 2015. i 2016. godine iselilo ukupno 138 tisuća ljudi. Najviše ljudi s hrvatskim državljanstvom otišlo je u Njemačku. U nepune tri godine – od početka 2014. do kraja rujna 2016. – u Njemačku „trajno“ doselilo ukupno 128 tisuća Hrvata, uglavnom mladih, prema službenim podacima OECD-a,¹⁷ no stvarni je broj puno veći.

2.6.3. Primjer treći: Izgredi hrvatskih navijača na Europskom prvenstvu u Francuskoj

Utakmica Hrvatska – Češka igrala se 17. lipnja 2016. godine na stadionu Pierre Mauroy u francuskom gradu Saint Etienneu u sklopu Europskog prvenstva, a završila je rezultatom 2:2. Više od samog nogometa pažnju je privukla međusobna tučnjava dviju grupa hrvatskih navijača. Nekolicina mladića (njih otprilike 20) koji nisu nosili hrvatska obilježja bili su na tribini s

¹⁵ Bauer, D., „Predsjednica i najvatrenija navijačica na promociji knjige Zlatka Dalića – 'Jesam, dala sam si oduška kao i ostali svi naši navijači!'“ (<https://sportske.jutarnji.hr/nogomet/reprezentacija/foto-predsjednica-i-najvatrenija-navijacica-na-promociji-knjige-zlatka-dalica-jesam-dala-sam-si-oduska-kao-i-ostali-svi-nasi-navijaci/8169056/>). Pristupljeno 12. 5. 2019.

¹⁶ Bajruši, R., „Četiri godine od prosvjeda koji je promijenio Hrvatsku: Jedan od sudionika priznao nam je tko je bio pravi organizator pobune“ (<https://www.jutarnji.hr/magazin/cetiri-godine-od-prosvjeda-koji-je-promijenio-hrvatsku-jedan-od-sudionika-priznao-nam-je-tko-je-bio-pravi-organizator-pobune/7961326/>). Pristupljeno 2. 7. 2019.

¹⁷ Podgornik, B., „Ubrzava se iseljavanje iz Lijepe Naše: U dvije godine iz Hrvatske odselilo 138 tisuća ljudi (<http://www.novilist.hr/Vijesti/Hrvatska/UBRZAVA-SE-ISELJAVANJE-IZ-LIJEPE-NASE-U-dvije-godine-iz-Hrvatske-odselilo-138-tisuca-ljudi>). Pristupljeno 2. 7. 2019.

ostalim hrvatskim navijačima. S ciljem da prekinu utakmicu, najprije su pokušali isprovocirati druge navijače da im se pridruže u zabranjenim pronacističkim skandiranjima, a zatim su zapalili nekoliko baklji i ubacili ih u teren. Ostali navijači su ih na tribinama fizički napali i utakmica je nakratko prekinuta. Kasnije je HNS uz još neke medije optužio Torcidu da je izazvala incident, dok se navijačka skupina splitskog Hajduka službenim priopćenjem ogradila od odgovornosti za incident, no činjenica je da su u njemu sudjelovali neki članovi Torcide uz nekolicinu Bad Blue Boysa, a njihova bratska navijačka skupina, koja podržava francuski nogometni klub Saint Etienne naziva Magic Fans¹⁸, omogućila im je da ostvare svoj naum koji su mnogi mediji u kasnijem izvještavanju prozvali „diverzijom“.¹⁹ Epilog svega je kazna za HNS u iznosu od 100 tisuća eura i zabrana prodaje ulaznica navijačima koje HNS označi kao huligane. Nakon incidenta krenuli su ozbiljni razgovori o tome da se hrvatska reprezentacija potpuno izbacila s Europskog prvenstva pa je kazna krovne europske nogometne organizacije u javnosti prihvaćena s olakšanjem.

Na čelu hrvatske nogometne reprezentacije u to je vrijeme bio Ante Čačić, izbornik koji se u povijesti hrvatskog nogometa isticao po tome što nije u svojoj profesionalnoj nogometnoj karijeri ostvario ništa vrijedno spomena te je smatran Mamićevim izbornikom. Usprkos neospornoj kvaliteti igrača hrvatske nogometne reprezentacije, dio navijača, poglavito iz Dalmacije, predvođen Torcidom bojkotirao je reprezentaciju koju su zbog privatnih interesa koji su se kroz nju gurali nazivali „repkom“. Uoči tog natjecanja na mostu u Čiovu osvanuo je transparent koji je vjerojatno najbolje opisivao taj odnos, a na njemu je pisala poruka upućena hrvatskim reprezentativcima: „Sve izgubili dabogda“²⁰, da bi nakon incidenta na tribinama bio izvješten transparent „Vi ste ponos Hrvatske“ za koji se u početku mislilo da je usmjeren hrvatskoj reprezentaciji, no kasnije je ispred prve riječi dodan još jedan transparent na kojem je pisalo „Torcida“.²¹

¹⁸ Roić, T. „Ma kakva bomba, mogao se unijeti bestrzajni top: Insajder SN razotkrio pokušaj prekida meča“ (www.sportske.jutarnji.hr). Pristupljeno 19. 6. 2016.

¹⁹ Zrinjski, V., „Diverzija u Saint Etienneu tema svjetskih medija: 'Hrvatska je izvela harakiri'“ (https://sportske.jutarnji.hr/euro2016/diverzija-u-saint-etienneu-tema-svjetskih-medija-hrvatska-je-izvela-harakiri/4451151/). Pristupljeno 26. 4. 2019.

²⁰ M. P., „Poruka ‘repki’ na čiovskom mostu: Sve izgubili dabogda“ (https://dalmatinskiportal.hr/sport/poruka--repki--na-ciovskom-mostu-sve-izgubili-dabogda-/13153). Pristupljeno 13. 6. 2019.

²¹ M. P., „Trogir: transparent: 'Vi ste ponos Hrvatske' završio u moru“ (https://dalmatinskiportal.hr/sport/trogir--transparent--vi-ste-ponos-hrvatske--završio-u-moru/33070). Pristupljeno 13. 6. 2019.

Osoba koja je za one koji su bojkotirali reprezentaciju postala „neprijatelj broj 1“ je tadašnji član Izvršnog odbora Hrvatskog nogometnog saveza i gazda GNK-a Dinamo Zdravko Mamić. Mamić je u to vrijeme bio na poziciji savjetnika Dinama na koju je morao stupiti zbog pravnih problema koji su mu se počeli gomilati, a još je uvijek bio uvaženi član Hrvatskog nogometnog saveza. Europsko prvenstvo u Francuskoj označilo je vrhunac navijačke borbe protiv HNS-a upravo jer su tada Davor Šuker kao predsjednik Saveza i Zdravko Mamić bili na vrhuncu moći, a samo jedna od manifestacija te njihove moći bila je postavljanje Ante Čačića za izbornika hrvatske nogometne reprezentacije.

Društvene i političke prilike u Hrvatskoj upravo su u vrijeme odigravanja prvenstva postale traumatične za građane. Vlast centralne lijeve koalicije Zorana Milanovića i njegovog SDP-a završila je u siječnju 2016. godine, da bi ju naslijedila desničarska koalicija koju je predvodio HDZ na čelu s Tomislavom Karamarkom. Taman kad je veliko nogometno natjecanje bilo u svojoj početnoj fazi, Hrvatski sabor izglasavao je nepovjerenje (opoziv) Tihomiru Oreškoviću koji je dužnost predsjednika Vlade obnašao 146 dana, najkraće do tada u hrvatskoj modernoj povijesti. Pobjednička Domoljubna koalicija na čelu s HDZ-om nije uspjela u zakonskom roku od 30 dana pridobiti (formirati) parlamentarnu većinu, zbog čega je predsjednik HDZ-a Tomislav Karamarko dao ostavku na mjesto predsjednika stranke. Po isteku zakonskog roka za formiranje nove Vlade, 16. srpnja 2016. je predsjednica RH Kolinda Grabar-Kitarović objavila raspisivanje prijevremenih parlamentarnih izbora.

Dakle, dan nakon što je pala Vlada Tihomira Oreškovića, zbili su se neredi u Saint Etienneu, a predsjednica je nakon toga na svom Facebook profilu napisala komentar: „Bravo, Vatreni! Bravo, hrvatski navijači! A vama neprijateljima Hrvatske, mrziteljima svoje reprezentacije i države (tzv. orjunašima) poručujem: odgovarat ćete i za ovo i za svastiku. Sram vas bilo.“ Nije Grabar-Kitarović precizirala o kome se radi, ali u isti koš je strpala sve „orjunaše“ koji su po njoj stvarali nered u hrvatskom nogometu. Valja naglasiti da se navijačka skupina Torcida posebno isticala u slanju provokativnih i satiričnih poruka u smjeru predsjednice države. Iako je prozivanjem „orjunaša“ pokazala veliku neupućenost u povijesne činjenice, predsjednica u

kasnijim intervjuima nije odustajala od stava da su za nju navijači koji izazivaju nered na tribinama „teroristi koji drže cijelu državu u teroru“.²²

Hipoteze koje testiram u ovom radu su sljedeće:

1. U tiskanim medijima izvještavanje je bitno temeljitije odnosno manje površno nego na portalima.
2. Pristranost u prilog HNS-a i državne vlasti veća je u tiskanim medijima nego na portalima.
3. Senzacionalizam je prisutniji na portalima nego u dnevnim listovima.

Moguće je postaviti više istraživačkih pitanja o medijskom izvještavanju o navijačkom nasilju u vezi s utakmicama hrvatske nogometne reprezentacije:

- Postoji li veća razina pristranosti u izvještavanju *online* ili tiskanih medija?
- Kojoj su strani pri izvještavanju priklonjeni tiskani mediji, a kojoj *online* mediji općenito?
- Postoji li medij koji je dominantno priklonjen vladajućem establišmentu?
- Postoji li medij koji dominantno izvještava protiv vladajućeg establišmenta?
- Jesu li u člancima zastupljene sve strane?
- Izvještavaju li mediji senzacionalistički o temama nasilja u vezi s nogometnim utakmicama?
- U kojoj su mjeri analitički i interpretativni članci zastupljeni u tiskanim medijima, a u kojoj na *online* portalima?
- Šire li mediji moralnu paniku?

²² Šagolj, Z., „Orjunaši i teroristi: Kolinda je ljuta jer ju je Vlada ignorirala“ (<https://www.slobodnadalmacija.hr/novosti/hrvatska/clanak/id/318577/orjunasi-i-teroristi-kolinda-je-ljuta-je-ju-je-vlada-ignorirala>). Pristupljeno 14. 6. 2019.

3. Metodologija

Analizirani su tekstovi članaka, medijsko praćenje te izjave aktera povezanih s istaknutim primjerima nasilja. U analizu su uključeni brojevi Jutarnjeg lista, Večernjeg lista, Sportskih novosti i Slobodne Dalmacije te članci portala Index, Tportal i 24sata u razdoblju od 18. studenog do 27. studenog 2013. godine, vezani uz skandiranje „Za dom spremni!“ Josipa Šimunića. Za primjer iscrtane svastike na Poljudu promatrani su članci u istim medijima u periodu od 12. do 19. lipnja 2015. godine, dok su za primjer navijačkog nasilja u Saint Etienneu u istim medijima analizirani članci u periodu od 17. do 22. lipnja 2016. godine. Analizom sadržaja u ovom istraživanju obuhvaćeno je ukupno 280 članka, od kojih je 134 s *online* portala, a ostalih 146 bilo je iz tiskanih dnevnih novina.

Tekstovi su podvrgnuti kvantitativnoj analizi uz pomoć matrice kako bi se utvrdilo u kojoj mjeri određeni mediji izvještavaju o određenim temama na određeni način. Prije svega, proučavani su i ocjenjivani pristranost, sklonost senzacionalističkom izvještavanju te uravnoteženost i temeljitost izvještavanja. Kako su analizom obuhvaćeni svi članci, potrebno ih je u svrhu dobivanja što jasnijih rezultata podvrgnuti i kvalitativnoj analizi sadržaja koja se koristi za dublju analizu interpretativnih članaka kao što su komentari i kolumne.

Čestica analize definira se kao entitet koji je brojen u analizi sadržaja: najmanji, ali i najvažniji element takve analize. Pri određivanju čestica analize potrebna su određena pravila i definicije, pogotovo pri njihovoj identifikaciji i kategoriziranju (Gunter, 2000: 66). Čestica analize u ovom istraživanju bit će članak u tiskanom ili *online* mediju koji je vezan uz neki od proučavanih slučajeva nasilja u vezi s nogometnim utakmicama hrvatske nogometne reprezentacije od 2013. do 2018. godine. Izbor razdoblja objavljivanja članaka određen je dvama vrlo bitnim događajima za hrvatsku nogometnu reprezentaciju. Prvi je osiguravanje plasmana na Svjetsko nogometno prvenstvo u Brazilu 2014. godine. U jednoj od kvalifikacijskih utakmica tog ciklusa dogodio se notorni incident u kojem je sudjelovao tada jedan od najiskusnijih hrvatskih reprezentativaca Josip Šimunić. Kako je istraživanje započeto uoči Svjetskog nogometnog prvenstva u Rusiji 2018. godine, ta je godina, iako se u njoj nije dogodio neki značajniji slučaj nasilja u vezi s utakmicama hrvatske nogometne reprezentacije, uzeta kao posljednja u razdoblju istraživanja.

Tablica 1: Tipovi članaka po vrstama medija

Tip članka	Broj članaka u tiskanim medijima	Broj članaka u <i>online</i> medijima
Vijest	64	94
Izvještaj	11	2
Reportaža	5	1
Komentar	28	5
Kolumna	9	6
Intervju	29	25

3.1. Metoda analize sadržaja

Analiza sadržaja metoda je koja je prvi put u svom današnjem obliku korištena u Drugom svjetskom ratu, i to u vojne svrhe – Saveznička vojska analizirala je pjesme na europskim radijskim stanicama kako bi utvrdila kakvo će biti kretanje i koncentracija njemačke vojske (Wimmer i Dominick, 1994: 163). Tek nakon završetka rata slijedi razvoj metode koja je ubrzo postala dominantna u društvenim istraživanjima, a koristila se za praćenje društvenih i ekonomskih trendova.

Mnogi istraživači pokušali su dati definiciju analize sadržaja. Tako je prvi Berelson (1952.) definirao analizu sadržaja kao tehniku istraživanja koja je objektivna, sistemska i kvantitativna deskripcija manifestacije sadržaja komunikacije. Njegova definicija naišla je na brojne kritike jer se ograničavala samo na kvantitativnu analizu, uzimala je u obzir samo vidljivi sadržaj i težila je čistoj deskripciji. Walizer i Wienir (1978) također su analizu sadržaja definirali kao sistematski postupak, dok je Krippendorff (1980) na njihove definicije dodao još jednu odliku te metode, a ona je da su podaci dobiveni njome valjani.

Osnovne su karakteristike metode analize sadržaja sljedeće:

- sistematičnost – sadržaj koji će se analizirati odabran je prema određenim pravilima – uniformnost u proceduri kodiranja i analiziranja
- objektivnost – istraživač je objektivan, ako drugi ponovi analizu, treba doći do istih rezultata. Definicije i pravila za klasificiranje varijabli su eksplicitni i razumljivi.
- kvantitativnost – cilj analize sadržaja je točna reprezentacija tijela poruke.

Kod metode analize sadržaja postavljaju se i mnoga pitanja, a najvažnije mane ove metode naglasio je Merten (1996). On je kritizirao analizu sadržaja i postavio je pitanja može li ona biti instrument uvida u društvenu stvarnost te koliko zapravo na analizu sadržaja utječu stavovi istraživača pri izradi okvira za kodiranje. Upravo zbog ovakvih opservacija metoda analize sadržaja dobila je po definiciji još jednu karakteristiku, a to je ponovljivost. Analiza sadržaja želi pružiti opis onoga što medijski tekst sadrži, i to na način koji drugi mogu ponoviti. U svojoj čistoj kvantitativnoj formi analiza sadržaja mora biti objektivna, sistematska i ponovljiva (Gunter, 2000: 60).

Za razliku od kvantitativne analize sadržaja, kvalitativna analiza sadržaja u fokus stavlja značenja medijskih tekstova. Kvantitativna analiza sadržaja naglašava „fiksirano“ značenje medijskih tekstova koje publika može ponovo identificirati, dok kvalitativna analiza sadržaja u fokus stavlja mogućnost različite interpretacije značenja medijskog teksta, ovisno o primatelju poruke koju mediji šalju (Gunter, 2000: 82).

Wimmer i Dominick (1994) istaknuli su pet svrha korištenja metode analize sadržaja, a to su: opisivanje uzroka i trendova u medijskim opisima, testiranje hipoteza o politikama ili ciljevima medijskih proizvođača, usporedba medijskih sadržaja sa stvarnim svijetom, ocjena reprezentacije određenih društvenih grupa i zaključci o medijskim efektima. Metoda analize sadržaja najviše se koristila upravo u istraživanjima prikaza nasilja u televizijskom programu.

4. Rezultati istraživanja

4.1. Pristranost medija

Od analiziranih tiskanih medija samo su se Sportske novosti pokazale kao medij koji je izrazito stajao na strani HNS-a i vlasti. U 13 od analiziranih 50 članaka primijećena je pristranost, a to je daleko najviše od svih analiziranih medija.

Mario Zorko, glavni urednik Sportskih novosti, u svom komentaru na izgrede u Saint Etienneu objavljenom 19. lipnja 2016. koristi poznatu parolu Zdravka Mamića: „Nećete, razbojnici!“ i uspoređuje hrvatske navijače koji su se tukli s izgređnicima s braniteljima iz Domovinskog rata: „Normalni ljudi, pravi navijači, uzeli su stvar u svoje ruke i hrabro ušli u okršaj s organiziranom terorističkom skupinom. Ti obični, čestiti ljudi neskloni nasilju u obranu svojih vrijednosti staju samo kad su ugroženi, kad ih ne mogu zaštititi institucije države. Baš kao što su morali ustati u obranu svojih domova prije 25 godina suočeni s četničkim terorizmom i agresijom.“ Njegov je komentar iz više razloga nesuvisao, pogotovo zbog klasifikacije navijača izgređnika na „dobre, čestite ljude“ i „terorističku organizaciju“,²³ a svi su oni sudjelovali u neredima na tribinama.

Također, nakon pobjede protiv Islanda na Maksimiru i osiguravanja plasmana na Svjetsko nogometno prvenstvo u Brazilu Davorin Olivari opravdava zabranjeni poklič Joes Šimunića i navijača na tribinama „Za dom spremni!“ uz jednostavno obrazloženje da je Joes „vodilo srce, a ne pamet“.²⁴ Baš kao i njegov glavni urednik, Olivari koristi u pojedinima svojim člancima jednaku retoriku kao i političari koji su optuživali nered hrvatskih navijača. U svom komentaru objavljenom 19. lipnja 2016. godine naziva izgređnike „orjunašima“ i mrziteljima Hrvatske, citirajući tako riječi predsjednice Kolinde Grabar-Kitarović koju u jednom svom članku proglašava zaslužnom za povoljnu kaznu UEFA-e Hrvatskoj jer je odmah nakon nereda u Saint-Etienneu sazvala hitni sastanak Vlade. Olivari ju je zbog takvog odnosa prema navijačima po uzoru na nekadašnju englesku premijerku Margaret Thatcher nazvao „Željeznom Lady“.²⁵

Ipak, za Sportske novosti ne može se reći da su u potpunosti zanemarile ostala mišljenja. Objavili su 24. lipnja 2015. i razmišljanja građana koje su anketirali. Jedan od takvih, doduše

²³ Zorko, M., „Svi smo mi na meti zločinačkih umova“, *Sportske novosti*, 19. 6. 2016.

²⁴ Olivari, D., „Vodilo ga je srce, a ne pamet“, *Sportske novosti*, 18. 11. 2013.

²⁵ Olivari, D., „Kazna je blaga, ali oprez! Ako na današnjoj utakmici sa Španjolskom dođe do nereda, bit će svega!“, *Sportske novosti*, 19. 6. 2016.

rijetkih, primjera je i ovo mišljenje jednog građanina Splita koji je izjavio: „Predsjednica je kriva, ona je rekla da je atmosfera bila sjajna kad je Šimunić uzvikivao ono što nije smio. A kad sadiš tikve s vragom, to ti se obije o glavu.“ A oglasio se u Sportskima i Dino Rađa koji je izjavio: „Ovo je kompleksno pitanje. Nije to situacija u kojoj se zbroje dva plus dva, ima tu zagrada i razlomaka. Da se razumijemo, kukasti križ je sranje, ali to je posljedica nečega, posljedica maltretiranja ovog grada, nepoštivanja onog što on predstavlja. Isto tako je posljedica izostanka osuđivanja sličnih stvari u prošlosti od strane HNS-a, a riba smrdi od glave. Za mene je taj Savez privatna igračka nekolicine ljudi.“²⁶

Večernji list također je pokazao određenu pristranost HNS-u. Ispočetka su stali u obranu Josipa Šimunića i njegovog skandiranja. U četirima člancima od ukupno analiziranih 32 zagovarali su stavove HNS-a kod tog slučaja, no kasnije su „promijenili ploču“. U inicijalnom izvještaju Večernjeg lista s utakmice Hrvatska – Island na Maksimiru autor članka Tomislav Dasović ne doživljava Šimunićev poklič kao nešto čemu bi trebalo pridavati posebnu pozornost: „Hodao je po travnjaku od tribine do tribine i klicao 'U boj, u boj', a otelo mu se i 'Za dom!', na što je razdragana publika, naravno, bila spremna. Joeova emocija katkad zaista ne poznaje granice, kao da izaziva vruga da ga netko prijavi pa da se od kockastog dresa oprostí prije SP-a.“²⁷ Iako valja napomenuti da su u kasnijim člancima pokazali dobru uravnoteženost i zastupljenosti svih strana. Njihova pristranost na stranu Hrvatskog nogometnog saveza i Joea Šimunića očituje se u velikim člancima i analizama koji su dijelom informativni, a dijelom interpretativni. Tako Predrag Jurišić imenuje Šimunića kao krivca, ali također i traži krivicu državne vlasti u cijelom tom događaju. Ministra Željka Jovanovića on proziva jer nije reagirao na transparente u Beogradu koji su također evocirali „mračno doba hrvatske povijesti“.²⁸ A dobar pokazatelj je i veliki članak na dvjema stranicama kojim se pokušava prikazati Šimunićevo porijeklo i odrastanje u kulturi drugačijih vrijednosti u Australiji u kojoj su „tuče Srba i Hrvata bile svakodnevna pojava“.

Urednik sportskog dijela Večernjeg lista Igor Flak donekle opravdava kukasti križ koji je ucrtan u poljudsku travu tijekom utakmice Italije i Hrvatske u Splitu. Za takvo stanje i poteze on okrivljuje HNS koji je svojim odnosom prema nogometu u prijašnjim godinama uzrok takvih incidenata: „Moraju znati čelnici Saveza i klubova da su ovih godina izazivali dobar dio javnosti,

²⁶ Burazin, D., „Rađa: Kukasti križ je sr***, ali to je posljedica nečega“, *Sportske novosti*, 14. 6. 2015.

²⁷ Dasović, T., „Hrvatska će ovog ljeta plesati sambu na Copacabani“, *Večernji list*, 19. 11. 2013.

²⁸ Jurišić, P., „Gdje je bila reakcija vlasti kad su se palile hrvatske zastave u Beogradu?“, *Večernji list*, 24. 11. 2013.

dobar dio gledatelja, a ponajprije onih najvatrenijih navijača koji hodaju po rubu između navijanja i huliganizma. Sve to na kraju može i po hrvatski nogomet završiti tragično.²⁹

Flak zaista ulazi u srž i dubinu problema u svojem drugom komentaru kako bi zaokružio čitavu priču oko svastike na Poljudu. Njegovo podsjećanje čitatelja na HNS-ovo licemjerje i grijehe iz prošlosti, kad su propuštali kažnjavati manifestacije fašizma u vezi s utakmicama hrvatske nogometne reprezentacije, moglo bi se nazvati vrlo profesionalnim i uravnoteženim, kritički nastrojenim novinarstvom: „Nova hrvatska predsjednica dolazi u kockastom dresu na stadion podržati svoje nove ljubimce, hrvatske nogometne reprezentativce, tamo se skandira 'Za dom spremni!', a ona hvali atmosferu. Nekad nam je to bilo prihvatljivo, danas osuđujemo. Dopustili smo si tim koketiranjem da nas prozivaju posljednjim europskim sljedbenicima fašizma.³⁰ S jednakom retorikom nastavlja i u komentarima na neredu u Saint Etienneu u Francuskoj u kojem podjednako okrivljuje Hrvatski nogometni savez, huligane, ali i Francuze kao organizatore koji su dopustili da se na stadion unese velika količina pirotehnike.

Sličan stav zastupa i kolumnist Večernjeg lista Goran Gerovac koji nakon neredu u Saint Etienneu žestoko kritizira vladajući establišment zbog „dvostrukih standarda“ i primitivizma koji su postali njihova ustaljena praksa s godinama: „Ne mogu huligani u jednom slučaju biti simpatični 'naši dečki' čiji ćemo temperament blagonaklono koristiti da bismo došli na vlast, a onda odjednom, kad počnu ugrožavati samu esenciju vlasti, postati orjunaši. Na kraju svega treba si jednostavno pogledati u oči i priznati: neredu ne rade nikakvi orjunaši, nego naši dečki.“³¹

Baš kao i autori Sportskih novosti, i autori u Večernjem listu predsjednicu Kolindu Grabar-Kitarović zbog grube, čak i neprimjerene reakcije na huligane prozivaju „Željeznom Lady“. Doduše, oni to čine dosta posprdno, prije svega istaknuvši da „tačerizma“ u Hrvatskoj neće biti i da je „uspješnost metoda Željezne Lady prilično argumentirano osporena u ozbiljnim analizama“.³²

²⁹ Flak, I., „Čelnici Saveza moraju znati da su godinama izazivali navijače koji hodaju po rubu huliganizma“, *Večernji list*, 13. 6. 2015.

³⁰ Flak, I., „Koketiranje s ostacima fašizma na ovim prostorima traje 25 godina. I sada to skupo plaćamo“, *Večernji list*, 15. 6. 2015.

³¹ Gerovac, G., „Ne mogu huligani jedan dan biti 'orjunaši', a drugi 'naši dečki'“, *Večernji list*, 20. 6. 2016.

³² Flak, I., „Metode 'željezne lady' u stvarnom svijetu padaju u vodu“, *Večernji list*, 20. 6. 2016.

Suprotno od Sportskih novosti i u neku ruku od Večernjeg lista, regionalni list Slobodna Dalmacija u 16 od 35 analiziranih članaka izražava pristranost, ali oponira HNS-u i državnoj vlasti. Dok je, primjerice, Večernji list, u članku o utakmici Hrvatske i Islanda izvijestio da se Šimuniću možda i otelo „Za dom spremni!“, novinari Slobodne Dalmacije slučaju su pristupili kontra euforično i racionalno, u nekim člancima i posprdno. Recimo, Ivica Ivanišević još je prije određenja Šimunićeve kazne u svom komentaru napisao da je „Šimunić za dom spreman“ i da mu se onda „sigurno ne ide u Brazil“.³³ Također, očituje se ta njihova satiričnost i u naslovu inicijalnog članka koji glasi: „Šimunić za dom spreman“.³⁴

Slobodna Dalmacija u slučaju svastike koja je osvanula na poljudskom travnjaku više se bavi tretmanom Hrvatskog nogometnog saveza prema Splitu i Dalmaciji. Autori Aleksandar Holiga i Zdravko Reić u svojim kolumnama prozivaju čelništvo Hrvatskog nogometnog saveza zbog zanemarivanja splitske publike godinama i zbog stavljanja kvalifikacijske utakmice bez gledatelja. Taj pokušaj približavanja hrvatske reprezentacije splitskoj publici Holiga naziva „Povratak reprezentacije Splitu s figom u džepu HNS-a“, dok ga Reić oslovljava jednostavno kao – „Gostovanje u Splitu“.

Također, autori u Slobodnoj Dalmaciji puno puta spominju toleranciju HNS-a prema ostalim nacističkim ispadima hrvatskih navijača, prije svega onom Joea Šimunića i navijača na Maksimiru te posjetu Davora Šukera grobu Ante Pavelića u Madridu. Komentator Ivica Ivanišević na tom primjeru opet poentira u svom kratkom komentaru: „Šuker: Ja sam ogorčen. Iz usta posjetitelja Pavelićeva groba to zvuči vrlo uvjerljivo.“³⁵

Kako bi pokazala koliko je zapravo besmislena usporedba Kolinde Grabar-Kitarović, Slobodna Dalmacija je objavila članak (19. 6. 2016.) o porijeklu orjunaša i time je pokazala koliko je zapravo predsjednica Hrvatske „promašila metu“. Druge novine, osim Jutarnjeg lista, nisu na taj način pristupile temi, baš kao ni portali.

Jutarnji list žestoko je reagirao na „slučaj Šimunić“. Dan nakon pokliča odmah su na prve dvije stranice raspalili kolumnu ponajboljeg hrvatskog kolumnista Borisa Dežulovića koji otvoreno Šimunića naziva – glupanom, ali i naglašava toleranciju društva i navijača za takav čin: „Nitko

³³ Ivanišević, I., „Grintanje“, *Slobodna Dalmacija*, 19. 11. 2013.

³⁴ F. V., „Šimunić za dom spreman“, *Slobodna Dalmacija*, 19. 11. 2013.

³⁵ Ivanišević, I., „Grintanje“, *Slobodna Dalmacija*, 15. 6. 2015.

od prisutnih nije to ni čuo ni vidio kao problem. Nitko od tridesetak hiljada ljudi na Maksimiru, nitko od dvadesetak suigrača i članova stručnog stožera, nitko u počasnoj loži, nitko u televizijskom studiju, nitko od stotina policajaca, nitko od novinara.“³⁶

Inoslav Bešker iz Jutarnjeg lista nije suglasan s Perasovićem. Bešker u svom komentaru dijagnosticira kukasti križ na Poljudu kao „dio trajne pronacističke orijentacije većine hrvatskih navijača“, a kao argument uzima i Šimunićevo skandiranje koje su ti isti navijači uvelike prihvatili.³⁷ Doduše, njegov kolega Tomislav Židak ne ide u tom pravcu. On u svom komentaru poljudske svastike negira da je nacionalizam uzrok crteža: „Mogao bih se zakleti da u tom kukastom križu nema ni atoma ideološke primisli. Crtež je čista pakost i čudno je da policija i tajne službe nisu opazile taj detalj. Ili ga nisu željele vidjeti.“³⁸

Gojko Brkljača zauzima stranu koja nikako ne opravdava huligansko nasilje i zagovara, jednako kao i predsjednica tada, strože kazne za huligane u pokušaju da postane hrvatska, kako su je tad nazivali – Željezna Lady. Ipak, u svom tekstu uzroke nabujale kontrakulture huliganizma traži u povremenoj toleranciji medija, ali i institucija vlasti tih istih huligana: „Već godinama s dosta gorčine i tuge pratim društvene rasprave u kojima inače vrlo inteligentni ljudi počnu tražiti 'razloge za nezadovoljstvo mladih navijača' te neku vrstu opravdanja za njihove brutalne ispade. Često u tim pričama policajci zaduženi za red postaju negativci, a 'pravim krivcima' proglašavaju se tamo neki ljudi u ložama, društveni establišment, političari, sportski djelatnici. U tom intelektualiziranju pametni ljudi licemjerno propuštaju vidjeti ono očigledno: huligani ostaju huligani i treba ih oštro kazniti.“³⁹

A predsjedničkoj nepromišljenoj izjavi nije se propustio „narugati“ ni Inoslav Bešker iz Jutarnjeg lista koji je, baš kao i autori u Slobodnoj Dalmaciji, napisao članak u kojem objašnjava tko su i što bili orjunaši te tako pokazuje koliko je zapravo ona „promašila metu“. Naravno, „orjunašima“ je vladajući establišment zajedno sa Zdravkom Mamićem od te njene izjave oslovljavao sve izgređnike za koje su tvrdili da „mrze Hrvatsku i sve hrvatsko“.⁴⁰ U istraživanju

³⁶ Dežulović, B., „Deset heroja i jedan glupan“, *Jutarnji list*, 21. 11. 2013.

³⁷ Bešker, I., „Kukasti križ je dio trajne pronacističke orijentacije većine hrvatskih navijača“, *Jutarnji list*, 14. 6. 2015.

³⁸ Židak, T., „U crtežu nema ideološke primisli, on je čista pakost“, *Jutarnji list*, 14. 6. 2015.

³⁹ Brkljača, G., „Prestanimo opravdavati huliganske ispade“, *Jutarnji list*, 19. 6. 2016.

⁴⁰ Bešker, I., „Orjunaši“, *Jutarnji list*, 16. 6. 2016.

članaka Jutarnjeg lista i Slobodne Dalmacije nije uočen nijedan članak koji je pristran u korist HNS-a i vlasti.

Tablica 2: Pristranost pojedinih medija

Naziv medija	Ukupno analiziranih članaka	Broj članaka u kojima je uočena pristranost ka HNS-u i vlasti	Postotak članaka pristranih ka HNS-u i vlasti	Broj članaka u kojima je uočena pristranost protiv HNS-a i vlasti	Postotak članaka pristranih protiv HNS-a i vlasti
Sportske novosti	50	13	26%	2	4%
Večernji list	32	4	12,5%	10	31%
Jutarnji list	29	0	0%	5	17%
Slobodna Dalmacija	35	0	0%	16	46%
Index	55	3	5%	22	40%
Tportal	41	0	0%	5	12%
24sata	38	0	0%	7	18%

Što se tiče pristranosti *online* portala, istraživanjem je utvrđeno da su tek tri članka od ukupno analiziranih 134 zagovarali stavove vlasti i Hrvatskog nogometnog saveza. U kritiziranju HNS-a od analiziranih portala prednjači portal Index (22 od 55 analiziranih članaka usmjereno protiv nogometne i/ili državne vlasti), što ne čudi s obzirom na činjenicu da je Savez 2015. godine s novinarima tog portala ukinuo suradnju. Tako Zvonko Alač u svojoj kolumni povodom navijačkih izgređa u Saint Etienneu komentira:

„Hrvatski nogometni uglednici i njihove jednako ugledne marionete i operativci, koji se zajedno s njima pokazuju po ložama nakon što nacereni poruče kako im ne pada na pamet provoditi hrvatske zakone koji se na njih odnose, dok su s najmoćnijim sutkinjama i sucima u zemlji

nerazdvojni i neraskidivo povezani, pa ih se na sudovima sukladno tome i "kažnjava", uvijek jedva čekaju velika natjecanja, jer tada u drugi plan padaju njihove zakulisne, ali i otvorene igre, kao i notorna činjenica da su i huliganskim metodama uzurpirali hrvatski nogomet i učinili ga feudom njihove i još par vazalskih obitelji.⁴¹

Ostali analizirani *online* portali također izražavaju pristranost, no ona nije usmjerena ka HNS-u i državnoj vlasti, već u svim pristranim člancima pišu isključivo protiv vladajućeg establišmenta. Naročito je to vidljivo u kolumnama i komentarima. Tomislav Klauški Šimunićev poklič (sarkastično) je komentirao: „Ako je moguće da jedan čovjek skandira pred 30 tisuća ljudi na utakmici i da, ne samo da nitko ne kaže da je to kazneno djelo, već ni da spomene kako je to ustaški pozdrav, onda su se stekli svi uvjeti da se poklič 'Za dom spremni' uvrsti u hrvatski Ustav. Neka se lijepo raspiše referendum, neka Vlada izdvoji novih 50 milijuna kuna nakon što se Slavko Linić taman friško zadužio za deset milijardi kuna, pa da se od utorka nadalje svi u Hrvatskoj pozdravljamo tim starim hrvatskim pozdravom. A onda, neka se u Ustav unese prijedlog ministra Freda Matića da hrvatski Srbi svoju lojalnost hrvatskoj državi dokazuju tako što će navijati za hrvatsku reprezentaciju. Zajedno s Josipom Šimunićem.“⁴²

Tiskani mediji postoje puno dulje od *online* portala pa stoga ne čudi da se kod njih može pronaći puno više pristranih članaka koji zagovaraju vladajuće strukture. Duga tradicija tiskanih medija znači da njihovi novinari i urednici imaju izvore u vlasničkim strukturama s kojima su godinama održavali veze te su zato i toliko povezani s njima. Novinari *online* medija i njihovi urednici ipak nisu toliko povezani s vlasničkim strukturama i zato mogu biti slobodniji u njihovom kritiziranju. Sportske novosti i Večernji list poznati su kao mediji čiji su stavovi više desno orijentirani, a takva je i njihova publika. Tako da ne čudi da su upravo najviše pisali za Hrvatski nogometni savez i zapravo protiv navijačkog pokreta koji je pokušavao svojim akcijama taj isti Hrvatski nogometni savez srušiti. Portali su se zapravo pokazali dosta objektivnima, no Index je prednjačio po pristranosti protiv HNS-a i vladajućih struktura. Njihovu redakciju to je i koštalo jer je Hrvatski nogometni savez svojevremeno zabranio ulazak njihovim novinarima na sve njihove konferencije za medije, na što je Index na svom portalu pokrenuo bojkot hrvatske

⁴¹ Alač, Z., „Dok je huligana u ložama, huligani s tribina će zasipati teren bakljama“ (<https://www.index.hr/sport/clanak/dok-je-huligana-u-lozama-huligani-s-tribina-ce-zasipati-teren-bakljama/900540.aspx>). Pristupljeno 10. 5. 2019.

⁴² Klauški, T., „Zašto usklik 'Za dom spremni' ne bi ušao u hrvatski Ustav?“ (<https://www.24sata.hr/kolumne/zasto-usklik-za-dom-spremni-ne-bi-usao-u-hrvatski-ustav-342068>). Pristupljeno 13. 6. 2019.

nogometne reprezentacije i HNS-a. Specifičnu poziciju u medijskoj obradi nasilja vezanog uz utakmice hrvatske reprezentacije zauzela je Slobodna Dalmacija koja se također isprofilirala kao žestoki oponent Hrvatskom nogometnom savezu. Razlog tomu je što se njihova publika sastoji većinom od navijača Hajduka koji je godinama po „čizmom“ HNS-a. U splitskom klubu vlada kriza, to je istina, ali prečesto se događalo da pojedine sudačke odluke utječu na neke utakmice u hrvatskom prvenstvu, a hrvatska nogometna reprezentacija jako rijetko igra u Splitu. Ovaj jalov pokušaj igranja pred praznim Poljudom kako bi se samo „zamazale oči“ navijačima da se reprezentacija vraća u Split shvaćen je kao uvreda za Dalmaciju pa su autori Slobodne Dalmacije bili u tom slučaju jako kritični prema Hrvatskom nogometnom savezu te su stali na stranu navijača i Hajduka u njihovom sukobu s HNS-om.

Tablica 3: Pristranost pojedinačnih vrsta medija

Vrsta medija	Ukupno analiziranih članaka	Broj članaka u kojima je uočena pristranost ka HNS-u i vlasti	Postotak članaka pristranih ka HNS-u i vlasti	Broj članaka u kojima je uočena pristranost protiv HNS-a i vlasti	Postotak članaka pristranih protiv HNS-a i vlasti
Tiskani	146	17	12%	33	23%
<i>Online</i>	134	3	2%	34	25%

4.2. Senzacionalistički pristup izvještavanju

Ukupno 52 od 134 analiziranih članaka na *online* portalima imalo je u sebi elemente senzacionalizma. Sva tri analizirana portala imaju podjednak broj senzacionalističkih članaka. U margini od 34 do 42 posto njihovih naslova imaju senzacionalističke elemente, a najčešća pojava koja se može primijetiti u naslovima jest izvrtanje nečije izjave tako da bi ona kao naslov izgledala atraktivnije. U 16 od 52 ili 31 posto slučajeva uočeno je takvo izvrtanje izjava. U 15 od 52 analiziranih članaka prisutni su naslovi koji nisu u potpunosti istiniti, već se njima nastoji čitatelja polovičnom ili zavaravajućom informacijom navući da uđe u taj članak („Asanović

iskreno o velikoj sramoti u Saint Etienneu⁴³). 14 od 52 članaka sadrži takozvane „vrišteće naslove“ koji uključuju velika tiskana slova i uskličnike ne bi li pojačali utjecaj na emocije čitatelja, a zabilježeni su i primjeri naslova u kojima se koriste neprimjeren jezik i psovke u četiri *online* članka („Podijeljena Hrvatska: Ovo je kretenski potez očajnika, ali ih razumijem!“⁴⁴).

Iako su tiskani mediji na glasu kao konzervativniji od *online* portala, i u njima se daju pronaći elementi senzacionalizma, doduše, u puno manjoj mjeri nego kod *online* medija. U 23 od analiziranih 146 članaka iz tiskanih izdanja uočeni su elementi senzacionalizma, što je udio od 16 posto. Kako su karakteristike takvog načina izvještavanja izazivanje emocionalne reakcije kod čitatelja, tiskani mediji koriste se njime na nešto drugačiji način od *online* medija. Tako se u novinama mogu pronaći fotografije koje zauzimaju gotovo cijelu jednu stranicu, a na njima je prikazan eksplicitan sadržaj, odnosno, u ovom slučaju, nasilje navijača koji se međusobno tuku na tribini ili slično. Od 23 članka u kojima su uočeni elementi senzacionalizma, takvih je 13 članaka, a primijećena su i dva slučaja u kojima je u naslov stavljena cenzurirana psovka jednog našeg nogometnog reprezentativca („Perišić: Trčimo, borimo se svi, a onda ovakva skupina napravi sr***“⁴⁵) te već spomenuta Dina Rađe. Manje se pojavljuje izvrtanje izjava aktera (u četiri članka) i pretjerivanje (u tri članka).

Tablica 4: Senzacionalizam u medijima

Vrsta medija	Ukupno analiziranih članaka	Broj članaka u kojima su uočeni elementi senzacionalizma	Postotak članaka u kojima su uočeni elementi senzacionalizma
Tiskani	146	23	16%
<i>Online</i>	134	52	39%

⁴³ Škrlec, S., „Asanović iskreno o velikoj sramoti u Saint Etienneu“ (<https://www.tportal.hr/sport/clanak/asanovic-iskreno-o-velikoj-sramoti-u-st-etienneu-20160617>). Pristupljeno 13. 6. 2019.

⁴⁴ Čobanov, S., „Podijeljena Hrvatska: 'Ovo je kretenski potez očajnika, ali ih razumijem', 'Sukob Sjevera i Juga je režiran!'“ (<https://www.index.hr/sport/clanak/Podijeljena-Hrvatska-Ovo-je-kretenski-potez-ocajnika-ali-ih-razumijem-Sukob-Sjevera-i--Juga-je-reziran!/825398.aspx>). Pristupljeno 13. 6. 2019.

⁴⁵ Lesički A., Zobec, P., „Perišić: Trčimo, borimo se svi, a onda ovakva skupina napravi sr***“, *Jutarnji list* 19. 6. 2016.

Prema udjelu članaka sa senzacionalističkim elementima prednjači portal Index koji od 55 analiziranih članaka ima 23 sa senzacionalističkim elementima, što je 42 posto. Slijedi ga Tportal koji senzacionalističke elemente ima u 16 od 41 analiziranog članka, što je 39 posto udjela. Portal 24sata senzacionalističke elemente ima u 34 posto svojih članaka. Od tiskanih medija ističu se Sportske novosti koje imaju udio senzacionalističkih članaka od 26 posto, što je najbliže postotku udjela senzacionalističkih članaka koje imaju portali. Istraživanje je pokazalo da Slobodna Dalmacija ima elemente senzacionalizma u šest od 35 analiziranih članaka, što je 17 posto udjela. Jutarnji list i Večernji list pokazali su najmanji udio senzacionalističkih članaka. Jutarnji ima sedam, a Večernji šest posto udjela članaka s elementima senzacionalizma.

Eksplcitne fotografije i bombastični naslovi neke su od najprepoznatljivijih odlika senzacionalističkog tabloidnog stila novinarstva. Kako je tabloidizacija u Hrvatskoj trend koji se pojavio u vrijeme kad je pravi kapitalizam uzeo maha, a to je vrijeme kad su se počeli pojavljivati prvi internetski portali, ne čudi da se kod njih više može primijetiti tabloidni stil izvještavanja. Tržišna dinamika također usmjerava portale ka tabloidnoj medijskoj obradi tema, ali i prema samim temama. Naime, oglašivači koji iznajmljuju oglasni prostor od vlasnika portala žele da njihov oglas bude što više puta otvoren, odnosno da ga uoči što više takozvanih „pravih korisnika“. Portali u skladu s tim pokušavaju na svojoj stranici stvoriti što veći broj ulazaka odnosno klikova koji se generiraju kao „promet“. Što veći promet to veći i potencijal za oglašavanje, a tabloidnim naslovima koji „navlače“ najlakše je privući publiku da uđe na stranicu. Tako senzacionalizam postaje jednostavan način za ostvarivanje ciljeva što veće čitanosti, a na kraju i zarade. Tiskani mediji tradicionalno ne podliježu toliko trendu tabloidizacije, ali i na njima se vidi kako usvajaju senzacionalistički stil izvještavanja ne bi li održali korak za portalima čija čitanost iz dana u dan raste.

Tablica 5: Udio senzacionalističkih članaka u pojedinim medijima

Naziv medija	Ukupno analiziranih članaka	Broj članaka u kojima ima elemenata senzacionalizma	Udio članaka u kojima ima elemenata senzacionalizma
Sportske novosti	50	13	26%
Večernji list	32	2	6%
Jutarnji list	29	2	7%
Slobodna Dalmacija	35	6	17%
Indeks	55	23	42%
Tportal	41	16	39%
24sata	38	13	34%

4.3. Temeljnost izvještavanja

Razlike u dinamici pojedine vrste medija te mogućnosti plasiranja vijesti odražavaju se i na razlici u temeljnosti izvještavanja između tiskanih medija i *online* portala. Prva je i osnovna karakteristika tiskanih novina periodičnost, odnosno mogućnost izlaženja na dnevnoj bazi, dok *online* mediji objavljivati vijesti mogu u svakom trenutku, već nekoliko minuta nakon što se odvije neki događaj. Novine su upravo zato prihvatile ulogu analitičkog, ozbiljnog medija koji rijetko kad donosi neke nove vijesti koje već nisu objavljene na *online* portalima. Zato se novine orijentiraju na duže, analitičnije članke, a ovo istraživanje je to i pokazalo. Dok analizirani portali imaju tek četvrtinu članaka koji bi svojim brojem znakova mogli popuniti jednu ili više stranica u novinama, tiskani mediji objavljivali su oko 37 posto članaka koji su zauzimali jednu stranicu ili više.

Što se tiče razlike između interpretativnosti i informativnosti članaka, portali su se kao brži medij koji može informacije prenijeti u svakom trenutku fokusirali na brze, kratke i informativne

članke, ne ostavljajući previše prostora za analizu. Ne čudi stoga da je dominantan tip članka na *online* portalima vijest. Od svih analiziranih članaka na internetu, 70 posto otpada na kratke vijesti, što dovodi do vrlo malo raznovrsnosti u sadržaju kad uspoređujemo pojedine portale. Ono što je specifičnost portala zapravo je vrlo oskudan, gotovo zanemariv broj interpretativnih članaka do kojih tiskani mediji drže, a pojavljuju se u obliku komentara i kolumne etabliranih i cijjenjenih novinara koji se metaforički nazivaju „perjanicama“ svakog lista. Naravno, uzrok tomu je i veći broj novinara koje zapošljavaju redakcije tiskanih medija. Tako su u tiskanim medijima 23 posto analiziranih članaka kolumne ili komentari na zbivanja koje novinari ili gosti komentatori interpretiraju i analiziraju, što je svakako velik faktor u temeljitosti izvještavanja, pogotovo u usporedbi s portalima na kojima na interpretativne članke otpada tek sedam posto od ukupnog broja (10 od 136 članaka su komentari ili kolumne). Brojnost novinara u redakcijama tiskanih medija manifestira se i u broju članaka s lica mjesta događanja, odnosno pomalo iščezlih novinskih formi reportaža i izvještaja. Najbolje se to moglo primijetiti proučavajući izvještavanje novinara s Europskog nogometnog prvenstva u Francuskoj 2016. godine. Dok su *web* novinari odrađivali svoj posao iz redakcija u Hrvatskoj, tiskani mediji imali su svoje reportere na licu mjesta, tako da su oni mogli brže doći do prvih informacija koje su tad bile dostupne. Rezultirao je takav pristup raznovrsnijim sadržajem u tiskanim medijima, odnosno većim brojem različitih sugovornika na koje su reporteri naletjeli namjerno ili slučajno. Najbolji primjer za to je intervju s delegatom UEFA-e koji su novinari Jutarnjeg lista Tomislav Židak i Alen Lesički napravili u lokalnoj gostionici netom nakon nereda u na stadionu u Saint Etienneu.

Također, valja napomenuti i lucidnost urednika Slobodne Dalmacije u izvještavanju o navijačkom nasilju. Nijedan medij osim njih nije se sjetio za mišljenje priupitati sociologe, ali oni su svojoj obradi teme pridodali i taj, znanstveni aspekt čitave situacije. Sociolog Benjamin Perasović, tada znanstveni savjetnik u institutu „Ivo Pilar“ iznio je rezultate istraživanja koji kažu da mladi zapravo ne podržavaju NDH ni autokratske režime. „Mladi su nezadovoljni i nemaju povjerenja u institucije, a njihovi odgovori znak su protesta prema postojećoj situaciji“, rekao je svojedobno Perasović.⁴⁶

Ono što je u velikoj mjeri, ali ne i u potpunosti, izostalo kod izvještavanja *online* portala jesu priče samih navijača. Sigurno da nije lako pronaći sugovornike koji će ponuditi razgovor na tu

⁴⁶ Pilić, D., „Perasović: Mladi nisu nacisti, već nemaju povjerenja u institucije“, *Slobodna Dalmacija*, 16. 6. 2015.

temu pa su se portali u rijetkim člancima koji govore o navijačkoj strani nereda (samo tri posto) pouzdali u objave s društvenih mreža i vlastitih foruma, ali „navijačima“ označuju sve svoje komentatore bez prethodne provjere. U tiskanim medijima navijači su ipak nešto više zastupljeni (oko sedam posto), ali bar su te njihove priče s lica mjesta vjerodostojnije od pukog skidanja izjava s društvenih mreža.

4.3.1. Izvještavanje o odgovornosti, uzrocima i posljedicama

Izvještavanje o odgovornosti, uzrocima i posljedicama incidenata također je vrlo važan faktor temeljitosti izvještavanja. U tiskanim medijima u svega 13 analiziranih članaka nije se spominjalo tko je odgovoran za nasilje, u 34 članka nije naveden uzrok nasilja, dok posljedice nasilja nisu navedene u 23 članka. U *online* medijima u osam članaka ne spominje se tko je odgovoran za incidente, uzroci nasilja nisu navedeni u 18 članaka, dok posljedice incidenata nisu navedene u 37 članaka. Međutim, pitanje odgovornosti, uzroka i posljedica u različitim je medijima različito interpretirano.

Index je odgovornim za skandiranje na Maksimiru proglasio gotovo isključivo Josipa Šimunića koji je tako okarakteriziran u 20 od 21 članka, dok su mu tek u dva članka kao sukrievci pridodani i navijači. Kao uzrok incidenta na Maksimiru Index u četiri članka navodi njegovo „neznanje“ odnosno „neinformiranost“, dok u dva članka kao uzrok uzvikivanja „Za dom spremni“ navode „domoljublje“. Posljedice po Hrvatski nogometni savez istaknute su u četiri članka, posljedice po hrvatski sport u dva članka. Najviše su u člancima istaknute posljedice po hrvatsko društvo općenito, u njih osam. Kod incidenta na Poljudu kao odgovorne u najvećem broju članaka (njih 11) navode navijače koje nerijetko nazivaju i pogrđnim imenima kao što su „idioti“, „imbecili“ i „svastikaši“. U šest članaka se kao odgovoran navodi HNS i njegov odnos prema Splitu, dok se u po jednom članku navode Zdravko Mamić te UEFA. HNS se dominantno navodi i kao uzrok incidenta u osam članaka. Od posljedica Index najviše piše o posljedicama po hrvatsku reprezentaciju (u devet članaka), u osam članaka navode se posljedice po čitavo hrvatsko društvo, dok se u sedam članaka navode posljedice po Hrvatski nogometni savez. Odgovornost za incident u Saint Etienneu Index uglavnom pripisuje navijačima, u šest od 14 članaka, a eksplicitno se spominje i navijačka skupina Torcida u dva članka kao krivac za nered, no uzroke nereda Indexovi autori pronalaze u državnoj vlasti, HNS-u i političarima. U devet od 14 članaka vezanih za nered u Saint Etienneu kao uzroci su navedeni korupcija vlasti, politika Hrvatskog

nogometnog saveza ili država. Od posljedica incidenta uglavnom se navode posljedice po hrvatsku reprezentaciju i po HNS, u 7 od 14 članaka.

Portal 24sata u svakom od devet članaka o Šimunićevom primjeru navodi odgovorne te uzroke. U sedam članaka navode kao odgovornog Šimunića, ali samo u tri isključivo Šimunića. Same navijače navode kao odgovorne u jednom članku, dok zajedničku odgovornost Šimunića i navijača navode u četiri članka. U jednom članku kao odgovornu navode Vladu. Od posljedica najviše spominju posljedice po hrvatsko društvo, u četiri članka, posljedice po Šimunića spominju u dva članka, jednako kao i posljedice po Hrvatski nogometni savez. Kod medijske obrade poljudske svastike 24sata odgovornost pripisuju u devet od 19 članaka navijačima koji se u člancima nazivaju „huliganima“, „glupim huliganima“, „luđacima“ i „idiotima“. U dva članka se kao odgovorni spominju pripadnici Torcide, a u jednom i Grad Split te klub Hajduk. U šest članaka kao odgovoran se navodi HNS. Uzrok poljudske svastike u šest članaka je slaba organizacija utakmice od strane HNS-a. Od posljedica najčešće su navedene kazne za hrvatsku nogometnu reprezentaciju, u deset članaka. Za nered u Saint Etienneu isključivo je odgovornost na navijačima koji se u jednom članku nazivaju „orjunašima“, a u drugom i "teroristima". U ostalima se nazivaju huliganima. Iako se u sedam od 11 članaka kao uzrok nereda navode terorizam i zločin samih navijača, u tri članka kao uzroci se navode borba navijača protiv državne vlasti, HNS-a i Zdravka Mamića. Od posljedica se najviše spominju kazne za hrvatsku nogometnu reprezentaciju.

U člancima Tportala o ekscesu na Maksimiru navedeni su odgovorni u devet od 11 članaka, dok je u jednom od njih operativac HNS-a Damir Vrbanović branio Josipa Šimunića, a u drugom je to činio Zdravko Mamić. Šimunić je u svim člancima okrivljen, a uz njega su u tri članka odgovornost podijelili navijači. U jednom članku je uz Šimunića okrivljen i HRT koji je prenosio utakmicu. Kao uzrok Šimunićevog pokliča u tri je članka navedeno njegovo neznanje. Tportal se vrlo malo bavi posljedicama ovog događaja, tako da se u više od polovice članaka (šest od 11) one uopće ne spominju. Pri izvještavanju o poljudskoj svastici odgovornost je podijeljena između navijača i Hrvatskog nogometnog saveza. U tri od osam članaka navode se navijači kao odgovorni, a u jednom se navode Torcida, „huligani“, „teroristi“ i „gerilci“. Kao uzroci svastike navodi se u dva članka borba protiv HNS-a, u dva loša organizacija utakmice, u jednom terorizam te u jednom tolerancija države na prošla slična događanja. Za nered u Saint Etienneu

prema pisanju Tportala najveću odgovornost snose „huligani“ koje razlikuju od „običnih“ i „pravih“ navijača. Od 23 analizirana članka huligani se okrivljuju u njih 15. U dva članka navodi se navijačka skupina Torcida, dok su HNS i policija također navedeni kao odgovorni u dva članka. Kao uzrok nereda u Francuskoj dominantno se navodi borba navijača protiv HNS-a, u osam od 23 članka, no u sedam članaka novinari se uzrocima uopće ne bave. Izvještavanje o posljedicama događaja na nešto je višem nivou. U pet članaka propustili su se baviti posljedicama, a najviše su se navodile posljedice po hrvatsku nogometnu reprezentaciju (u 10 članaka) jer je postojala mogućnost izbacivanja s natjecanja.

Sportske novosti u svojim člancima vezanim uz događaj na Maksimiru opravdavaju Šimunićeve postupke u gotovo polovici članaka. U njih sedam od ukupno 15 Šimunić nije krivac, već ga brane opravdanjima kako je uzrok njegovog postupka neznanje i neinformiranost. U četiri od tih 15 članaka samo Šimunić je naveden kao odgovoran, a zajedno s navijačima krivicu dijeli u četiri članka. U sedam članaka ne navode se posljedice događaja, dok se u ostalima uglavnom naglašavaju posljedice po Šimunića. U jednom članku navodi se da posljedica događaja neće biti „nikakva kazna“. U 22 članka vezana uz incident u Saint Etienneu navedeni su odgovorni i u samo jednom to je HNS, iako je u njemu podijeljena odgovornost između „idiota“ koji su izazvali nered i Saveza. U četiri članka kao krivci su navedeni pripadnici Torcide, dok su u drugima navedeni „huligani“ koji su nazvani i „neprijateljima države“, „orjunašima“ i „zločincima“. U četiri članka kao uzrok se navodi borba protiv HNS-a, dok se u ostalima navode huliganizam, kriminalizam te mržnja prema Hrvatskoj. Posljedicama za taj slučaj ne bave se u samo dva članka, a u 14 njih navode se posljedice po hrvatsku nogometnu reprezentaciju. HNS se rijetko spominje kao odgovoran za poljudsku svastiku. U samo jednom od 14 članaka HNS je naveden isključivo kao krivac za incident. U četiri članka kao uzrok incidenta navodi se borba protiv HNS-a, no u tri se navode i propusti državnih vlasti odnosno HNS-ove organizacije. U četiri članka uzroci događaja nisu uopće navedeni, baš kao ni posljedice. U devet članaka Sportskih novosti o poljudskoj svastici navode se posljedice po čitavo hrvatsko društvo koje je taj incident izazvao.

Slobodna Dalmacija u nevelikom je broju članaka o Šimunićevom ekscesu, u njih šest, kao odgovornog navela hrvatskog reprezentativca, dok mu je u tri kao sukrivce pridružila i navijače. U jednom je članku, za razliku od svih drugih medija, kao odgovornog našla službenog spikera

koji je Šimuniću dao mikrofon, a nije smio. Spiker je nakon toga dobio otkaz. U tri od sedam članaka ne navode se posljedice incidenta. Odnos prema odgovornima za poljudsku svastiku bitno je različit od Sportskih novosti. U devet od 13 članaka vezanih uz poljudsku svastiku odgovornost za incident pripisana je HNS-u. Samo jedan članak odgovornost pridaje Hajduku. Uzroci su navedeni u 12 od 13 članaka. U svih 12 članaka uzrok je HNS-ov odnos prema Splitu, Dalmaciji i Hajduku, odnosno organizacija utakmice. Posljedice incidenta navedene su u 10 od 13 članaka, a većinom ističu posljedice po hrvatsko društvo, dok se u jednom članku navode i posljedice po Grad Split. Kod izvještavanja o neredima u Saint Etienneu odgovornost u svim člancima pripisuju huliganima s tribina koje nazivaju i „bakljašima“ te „teroristima“. Torcidu kao odgovorne za nered spominju u jednom članku. U svih 15 članaka vezanih uz Saint Etienne navedeni su uzroci, a u njih 12 ističe se borba protiv HNS-a. Samo u jednom od 15 članaka ne spominju se posljedice, a u deset njih navode se posljedice po hrvatsku reprezentaciju.

Večernji list u svojim osam članaka o Šimunićevom ekscesu izostavlja spomenuti odgovorne u dva članka. Šimunića kao odgovornog navodi u šest članaka, a u dva mu pridružuje i navijače. Navodeći uzroke Šimunićevog ekscesa, Večernji u četiri članka, dakle polovici, opravdava Šimunića „neznanjem“ te naletom emocija. Posljedice njegovog postupka navedene su u sedam od osam članaka, a u pet se navode posljedice po Šimunića, dok su u tri navedene posljedice po hrvatsko društvo općenito. Odgovorne za slučaj poljudske svastike Večernji list pronalazi u deset od 11 članaka vezanih uz taj primjer nasilja. U sedam članaka to je HNS, dok im u dva članaka pridružuju navijače kao sukrivce. Sami navijači u jednom su članku navedeni kao odgovorni za svastiku. Za razliku od drugih, Večernji list opetovano kao uzrok incidenta navodi toleranciju države na slične slučajeve (u četiri članka). U svim člancima navode se posljedice događaja, u njih osam to su posljedice po hrvatsku reprezentaciju, a u sedam članaka navedene su posljedice po hrvatsko društvo općenito te Hrvatski nogometni savez. Svih 13 članaka vezanih uz nered u Saint Etienneu ističu odgovorne, a u tri članka to nisu huligani, već država ili HNS. U pet članaka ne navode se uzroci nereda, no u šest članaka kao uzroci navode se borba protiv HNS-a i državne vlasti. U svim se člancima navode posljedice nereda, u njih devet posljedice su to po hrvatsku reprezentaciju, a u jednakom broju članaka ističu se i posljedice po hrvatsko društvo općenito.

Jutarnji list u izvještavanju o pokliču Josipa Šimunića kao odgovornog u četiri od pet članaka navodi Šimunića, dok se u dva članka od tih pet navodi Šimunićevo „domoljublje“. Posljedice su istaknute u četiri članka, a u tri su to posljedice samo po Šimunića, dok su u jednom članku istaknute posljedice po hrvatsko društvo općenito. Od 10 članaka o poljudskoj svastici Jutarnji je kao odgovorne u šest naveo navijače, s tim da je u dva navedena Torcida kojoj je u jednom članku kao sukrivac pridružen i MUP. U dva je članka naveden HNS kao krivac. U četiri članka kao uzrok incidenta navodi se borba navijača protiv HNS-a, u dva loša organizacija utakmice, dok se u jednom navodi i nacistički svjetonazor navijača u Hrvatskoj. Posljedice incidenta ne navode se u dva članka, a pretežno se spominju posljedice po hrvatsko društvo općenito, u šest članaka. Prilikom izvještavanja o neredima u Saint Etienneu Jutarnji list kao isključive krivce naveo je huligane s tribina, a u tri članka naveli su da je to bila Torcida. No, iako u pet od 14 analiziranih članaka ne navode uzroke, u svima ističu kako je uzrok odnos državne vlasti i HNS-a prema hrvatskom nogometu. Posljedice događaja nisu navedene u dva članka, u sedam su navedene posljedice po hrvatsku reprezentaciju, dok su u pet navedene posljedice po hrvatsko društvo općenito.

5. Zaključak

Prva hipoteza koja se tiče temeljitosti izvještavanja tek je djelomično potvrđena. Tiskani mediji uistinu temeljitije obrađuju teme navijačkog nasilja vezanog uz utakmice hrvatske nogometne reprezentacije, ali portali za njima ne zaostaju toliko puno. Što se tiče raznolikosti sugovornika i pogleda na temu iz različitih kutova, kao i količine sadržaja o pojedinoj temi, portali informiraju jednako temeljito kao i tiskani mediji. No tiskani mediji svoju veću temeljitost izvještavanja tvore na račun velikog udjela interpretativnih članaka, od kojih se najviše ističu kolumne i komentari uglednih novinara s dugogodišnjim iskustvom. Takvi novinari zvijezde su svojih redakcija i publika im vjeruje. Njihov stil je prepoznatljiv, kao i svjetonazori po kojima ih se može razlikovati od drugih novinara. Također, adut temeljitosti medijske obrade kod tiskanih medija je brojnost novinara u redakciji, što im omogućuje da uvijek imaju nekoga od svojih ljudi na mjestu događaja koji mogu izvještavati iz prve ruke, što nije uvijek slučaj kod novinara s portala čiji se posao uglavnom svodi na praćenje događaja iz redakcije. Funkciju *gatekeepera* ispunjavali su i tiskani i *online* mediji puštajući u javnost različita mišljenja te viđenje događaja iz različitih perspektiva. No, ono što i jednima i drugima kritično nedostaje jesu izjave navijača kao vjerojatno najbitnijih aktera u cijeloj priči. Portali i tiskani mediji u malom su broju članaka izostavljali izvještavati o uzrocima i posljedicama događaja te akterima i krivcima za događaj, što je također jedna od osnova temeljitog izvještavanja u kojoj su se pokazali dosta izjednačenima.

Druga hipoteza o većoj pristranosti tiskanih medijima ka državnoj vlasti je potvrđena. Iako nisu svi tiskani mediji pokazali pristranost ka državnoj vlasti, jedan od medija (Slobodna Dalmacija) čak je pokazao i otvoreno oponiranje vlastima, sveukupno gledano tiskani mediji bili su privrženi vladajućem establišmentu u puno većoj mjeri nego portali. Naročito se to vidjelo kod Sportskih novosti čija je dominantna retorika bila branjenje i opravdavanje svjetonazora i postupaka državne vlasti i Hrvatskog nogometnog saveza toliko da je čak ulazila i u sferu ulizivanja. Slične je sklonosti, ali u mnogo manjoj mjeri, pokazao i Večernji list koji je na glasu kao medij usmjeren više svjetonazorski desno. Funkciju „pasa čuvara“ demokracije puno su bolje prihvatili kritički nastrojeni *online* mediji koji u svojim člancima gotovo da uopće nisu isticali pristranost ka državnoj vlasti ili Hrvatskom nogometnom savezu, dok su određeni tiskani mediji poput Sportskih novosti, ali i Večernjeg lista u pojedinim primjerima ušli u političku „igru“ te su

poslužili kao pogon za širenje moralne panike od strane vladajućih struktura. Od izgređenika su stvorili „narodne đavole“ bez imena i prezimena, prikazali su ih kao mrzitelje Hrvatske te teroriste čiji je jedini cilj destrukcija iz zlobe, bez traženja konkretnih uzroka takvog ponašanja.

Treća hipoteza o većoj prisutnosti senzacionalizma na portalima također je potvrđena. Dinamika i tržišni kontekst *online* medija traže što veći „promet“ na internetskoj domeni kako bi se privukao što veći broj oglašivača. Slično je to kao kod tiskanih dnevnih listova, no čitanost *web* portala mjeri se, u usporedbi s novinama, na mikrorazini i oglašivači alatima za analizu proučavaju svaki posjet domeni i ulazak korisnika u članak. Kako bi privukli na svoje stranice što više korisnika, odnosno, ulaza, *web* portali okreću se senzacionalističkom stilu izvještavanja, što je potvrdilo i ovo istraživanje. Iako su ti članci uglavnom informativni, naslov koji se pojavljuje na naslovnici ima ulogu da privuče čitatelja kako bi ušao u njega, što može imati i kontra-efekt ako čitatelj u članku ne pronađe ono što je htio. Navijačko nasilje u vezi s nogometnim utakmicama, pogotovo ako se radi o hrvatskoj nogometnoj reprezentaciji, oduvijek je bilo i bit će medijski vrlo atraktivno. Nasilje je samo po sebi šokantno, a moglo bi se reći i uzbudljivo za promatrače koji ga proživljavaju samo putem medija. S takvim karakteristikama i u kontekstu tabloidizacije i senzacionalizacije medija u Hrvatskoj navijačko nasilje prikazuje se površno na *online* portalima, ali dok postoje i opstaju na dostojnoj razini, tiskani mediji nudit će analitičniji i temeljitiji pogled na ovaj fenomen koji postoji otkad postoje i prva sportska natjecanja. Iako *online* mediji općenito u puno većoj mjeri teže senzacionalističkom izvještavanju, ni neki tiskani mediji ne mogu se oduprijeti trendovima tabloidizacije u vremenu drastičnog opadanja naklada. Tako sam istraživanjem ustvrdio da su Slobodna Dalmacija i Sportske novosti, za razliku od Jutarnjeg lista i Večernjeg lista, podložni senzacionalizmu koji nije na razini *online* portala, ali nije ni tako daleko.

U malom hrvatskom medijskom prostoru *online* portali polako zauzimaju primat pred tiskanim medijima čiji u primjerci sve tanji, a skupe redakcije s današnjim nakladama od nekoliko desetaka tisuća primjeraka teško održive, no, ako se misli održati temeljit i interpretativan način izvještavanja o kompleksnim fenomenima kao što je manifestacija ritualnog nasilja nogometnih navijača, morat će se pronaći model po kojem će se čitatelje obrazovati nepristrano i kritički, tako da sve strane u priči budu zastupljene u širem društvenom kontekstu u kojem se fenomen zbiva. Pristranost u pojedinim medijima jest problem, no objektivnost u tržišnom pluralističkom

svijetu medija današnjice izgleda kao utopijska misao jer se mediji više doživljavaju kao brendovi ili proizvodi koji promoviraju određeni svjetonazor na koji je navikla njihova publika. Još jedan od problema je i slaba zastupljenost ključnih aktera u slučajevima navijačkog nasilja, a to su – sami navijači – koji ne dobivaju dovoljno medijskog prostora u člancima u kojima se zapravo piše o njima, ali najčešće ne mogu izreći svoje stajalište o temi.

Također, kao nuspojava takvog tržišnog natjecanja i bespoštednog lova na oglašivače pojavio se i senzacionalizam čiji efekti mogu biti kratkoročno poboljšanje komercijalne vrijednosti medija, ali, kad se pogleda šira slika i dugoročnost takvog trenda, u budućnosti samo može donijeti srozavanje novinarstva u površnost te zanemarivanje analitičnog i temeljitog izvještavanja koje je jedna od najosnovnijih zadaća medija općenito.

6. Literatura

a) Knjige i znanstveni članci

1. Bennett, L., (2004) „Global media and politics: Transnational communication regimes and civic cultures“ *Annual Review of Political Science* 7(1):125-14.
2. Biti, O., (2018) *Domaći teren: sociokulturno istraživanje hrvatskog sporta*: Biblioteka nova etnografija: Zagreb.
3. Biti, O., (2008) „Ruka na srcu kao izraz narodne duše“, *Nova Croatica* 2(2): 139:150
4. Bodin, D., Robene, L., Heas, S., (2007) *Sport i nasilje u Europi*, Knjiga trgovina d.o.o.: Zagreb.
5. Brautović, M., *Online novinarstvo*, Školska knjiga: Zagreb.
6. Burnham, P., Gilland K., (2006) „Metode istraživanja politika“, Biblioteka Sveučilišna misao, Svezak 56.
7. Gunter, B. (2000) *Research methods*, Sage: London, Poglavlja 1. i 3. str. 1–21, 55–92.
8. Koković, D. (2004) *Sport i mediji*, Fabus: Novi Sad.
9. Kunczik, M., Zipfel, A., (2006) *Uvod u znanost o medijima i komunikologiju*, Zaklada Friedrich Ebert: Zagreb.
10. Lalić, D., (2014.) „Nogometni navijači kao ekstremni desničari u Hrvatskoj od 2012. do 2014.“, *Demokratski potencijali mladih u Hrvatskoj*, 145–167.
11. Lalić, D., Biti, O., (2008.) „Četverokut sporta, nasilja, politike i društva: znanstveni uvid u Europi i u Hrvatskoj“, *Politička misao*, 45(3–4): 247–272.
12. Lalić, D., (2018) *Nogomet i politika: Povijest i suvremenost međuodnosa u Hrvatskoj*, Fraktura: Zagreb.
13. Lalić, D. i Pilić, D., (2011) *Torcida. Pogled iznutra*, Profil: Zagreb.
14. Malović, S., (2005) *Osnove novinarstva*, Golden marketing: Tehnička knjiga: Zagreb.
15. McCombs, M. E., Shaw, D. L., (1972) „The Function od Agenda-setting in Mass Media“, *The Public Opinion Quarterly*, br. 2 (36), str. 176–187.
16. McNair, B., (1998) *Sociology of journalism*, Bloomsbury Academic: London.
17. Perasović, B., (2001) *Urbana plemena*, Hrvatska sveučilišna naklada: Zagreb.
18. Perasović, B., Mustapić, M., (2013) „Football Supporters in the Context of Croatian Sociology: Research Perspectives 20 Years After“, *Kinesiology*, 45(2): 262–275.

19. Porter, D., (2009) *Handbook of Independent Journalism*, Orange Grove Texts Plus: Florida.
20. Skoko, B., Bajsić, D., (2007) „Objavljivanje neistina i manipuliranje činjenicama u hrvatskim medijima i mogućnosti zaštite privatnosti, časti i ugleda“, *Politička misao*, Vol. XLIV, (2007.), br. 1, str. 93–116.
21. Stephens, M., (2006) *A History of News*, Oxford University Press: London.
22. Vejnović, D., (2014) *Sport i nasilje*, Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja: Banja Luka.
23. Vilović, G., (2003) „Istraživačko novinarstvo, tabloidizacija i etika“, *Društvena istraživanja Zagreb*, god. 12 (2003), br. 6 (68), str. 957–974.
24. Vilović, G., (2007) *Povijest vijesti*, Sveučilišna knjižara: Zagreb.
25. Vrcan, S., (2003) *Nogomet – Politika – Nasilje*, Jesenski i Turk: Zagreb.
26. Wimmer, R. D., Dominick J. R., (1994) *Mass media research*, Mass Cengage: Boston.
27. Županov, J., (2002) *Od komunističkog pakla do divljeg kapitalizma*, Hrvatska sveučilišna naklada: Zagreb.

b) Članci iz novina

1. Bešker, I., „Kukasti križ je dio trajne pronacističke orijentacije većine hrvatskih navijača“, *Jutarnji list*, 14. 6. 2015.
2. Bešker, I., „Orjunaši“, *Jutarnji list*, 16. 6. 2016.
3. Brkljača, G., „Prestanimo opravdavati huliganske ispade“, *Jutarnji list*, 19. 6. 2016.
4. Burazin, D., „Rađa: Kukasti križ je sr***, ali to je posljedica nečega“ *Sportske novosti*, 14. 6. 2015.
5. Dasović, T., „Hrvatska će ovog ljeta plesati sambu na Copacabani“, *Večernji list*, 19. 11. 2013.
6. Dežulović, B., „Deset heroja i jedan glupan“, *Jutarnji list*, 21. 11. 2013.
7. F. V., „Šimunić za dom spreman“, *Slobodna Dalmacija*, 19. 11. 2013.
8. Flak, I., „Koketiranje s ostacima fašizma na ovim prostorima traje 25 godina. I sada to skupo plaćamo“, *Večernji list*, 15. 6. 2015.

9. Flak, I., „Čelnici Saveza moraju znati da su godinama izazivali navijače koji hodaju po rubu huliganizma“, *Večernji list*, 13. 6. 2015.
10. Flak, I., „Metode 'željezne lady' u stvarnom svijetu padaju u vodu“, *Večernji list*, 20. 6. 2016.
11. Gerovac, G., „Ne mogu huligani jedan dan biti 'orjunaši', a drugi 'naši dečki'“, *Večernji list*, 20. 6. 2016.
12. Holiga, A., „Povratak reprezentacije u Split s figom u džepu HNS-a“, *Slobodna Dalmacija* 13. 6. 2015.
13. Ivanišević, I., „Grintanje“, *Slobodna Dalmacija*, 19. 11. 2013.
14. Ivanišević, I., „Grintanje“, *Slobodna Dalmacija* 14. 6. 2015.
15. Ivanišević, I., „Grintanje“, *Slobodna Dalmacija* 14. 6. 2015.
16. Jurišić, P., „Gdje je bila reakcija vlasti kad su se palile hrvatske zastave u Beogradu?“, *Večernji list*, 24. 11. 2013.
17. Lesički A, Zobec, P., „Perišić: Trčimo, borimo se svi, a onda ovakva skupina napravi sr***“, *Jutarnji list*, 19. 6. 2016.
18. Olivari, D., „Vodilo ga je srce, a ne pamet“, *Sportske novosti*, 18. 11. 2013.
19. Olivari, D., „Kazna je blaga, ali oprez! Ako na današnjoj utakmici sa Španjolskom dođe do nereda, bit će svega!“, *Sportske novosti*, 19. 6. 2016.
20. Pilić, D., „Perasović: Mladi nisu nacisti, već nemaju povjerenja u institucije“, *Slobodna Dalmacija*, 16. 6. 2015.
21. Reić, Z., „Gostovanje u Splitu“, *Slobodna Dalmacija*, 13. 6. 2015.
22. Roić, T., „Ma kakva bomba, mogao se unijeti i bestrzajni top: Insajder SN razotkrio pokušaj prekida meča“, *Sportske novosti*, 19. 6. 2016.
23. Zorko, M., „Svi smo mi na meti zločinačkih umova“, *Sportske novosti*, 19. 6. 2016.
24. Židak, T., „U crtežu nema ideološke primisli, on je čista pakost“, *Jutarnji list*, 14. 6. 2015.

c) **Internet**

1. Alač, Z., „Dok je huligana u ložama, huligani s tribina će zasipati teren bakljama“ (<https://www.index.hr/sport/clanak/dok-je-huligana-u-lozama-huligani-s-tribina-ce-zasipati-teren-bakljama/900540.aspx>). Pristupljeno 10. 5. 2019.
2. „Average TV viewership of NBA Finals games in the United States from 2002 to 2019 (in millions)“ (<https://www.statista.com/statistics/240377/nba-finals-tv-viewership-in-the-united-states/>). Pristupljeno 9. 7. 2019.
3. Bajruši, R., „Četiri godine od prosvjeda koji je promijenio Hrvatsku: Jedan od sudionika priznao nam je tko je bio pravi organizator pobune“ (<https://www.jutarnji.hr/magazin/cetiri-godine-od-prosvjeda-koji-je-promijenio-hrvatsku-jedan-od-sudionika-priznao-nam-je-tko-je-bio-pravi-organizator-pobune/7961326/>). Pristupljeno 2. 7. 2019.
4. Bauer, D., „Predsjednica i najvatrenija navijačica na promociji knjige Zlatka Dalića – „Jesam, dala sam si oduška kao i ostali svi naši navijači!““ (<https://sportske.jutarnji.hr/nogomet/reprezentacija/foto-predsjednica-i-najvatrenija-navijacica-na-promociji-knjige-zlatka-dalica-jesam-dala-sam-si-oduska-kao-i-ostali-svi-nasi-navijaci/8169056/>). Pristupljeno 12. 5. 2019.
5. Čobanov S., „Podijeljena Hrvatska: 'Ovo je kretenski potez očajnika, ali ih razumijem““ (<https://www.index.hr/sport/clanak/Podijeljena-Hrvatska-Ovo-je-kretenski-potez-ocajnika-ali-ih-razumijem-Sukob-Sjevera-i--Juga-je-reziran!/825398.aspx>). Pristupljeno 13. 6. 2019.
6. D. R., „Predsjednik Josipović ne ide na utakmicu Brazil – Hrvatska““ (<https://www.index.hr/sport/clanak/Predsjednik-Josipovic-ne-ide-na-utakmicu-Brazil---Hrvatska/751037.aspx>). Pristupljeno 7. 7. 2019.
7. DORH., „Općinsko državno odvjetništvo u Zagrebu: Izdan prekršajni nalog 35-godišnjaku zbog prekršaja“ (<http://www.dorh.hr/OpcinskoDrzavnoOdvjetnistvoUZagrebuIzdan>). Pristupljeno 25. 3. 2019.

8. FIFA, „Croatian player sanctioned for discriminatory behaviour“ (<https://www.fifa.com/about-fifa/who-we-are/news/croatian-player-sanctioned-for-discrimination-2246473>). Pristupljeno 28. 3. 2019.
9. GOL.hr, „Derbi otkazan, Hajduk odbio izaći na teren zbog situacije s navijačima!“ (<https://gol.dnevnik.hr/clanak/nogomet/derbi-dinamo-hajduk-ovo-su-sastavi-s-kojima-krecu-mamic-i-tudor---361880.html>). Pristupljeno 3. 5. 2019.
10. Handley, L., „Super Bowl draws lowest TV audience in more than a decade, early data show“ (<https://www.cnbc.com/2019/02/05/super-bowl-draws-lowest-tv-audience-in-more-than-a-decade-nielsen.html>). Pristupljeno 9. 7. 2019.
11. HINA, „Čačić: Ova momčad je pobijedila huligane“ (<https://www.index.hr/sport/clanak/hrvatska-se-oprasta-od-francuske-cacic-izlazi-pred-novinare/902357.aspx>). Pristupljeno 26. 5. 2019.
12. HINA, „DORH Šimunića kaznio s 25 tisuća kuna: Uzvikom 'Za dom' raspirivao je mržnju!“ (<https://www.slobodnadalmacija.hr/sport/domaci-nogomet/clanak/id/218423/dorh-simunica-kaznio-s-25-tisuca-kuna-uzvikom-za-dom-raspirivao-je-mrznju>). Pristupljeno 14. 6. 2019.
13. „Hrvatski parlamentarni izbori 2016.“ (https://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatski_parlamentarni_izbori_2016.). Pristupljeno 14. 5. 2019.
14. Hrvatski zavod za zapošljavanje, „Registrirana nezaposlenost“ (<https://statistika.hzz.hr/Statistika.aspx?tipIzvjestaja=1>). Pristupljeno 2. 7. 2019.
15. Kebler, J., „Jovanović tuži Šimunića, prva kazna za ustaški poklič izrečena fudbaleru“ (<http://www.novosti.rs/vesti/sport.294.html:464842-Jovanovic-tuzi-Simunica-prva-kazna-za-ustaski-poklic-izrecena-fudbaleru>). Pristupljeno 14. 6. 2019.
16. Klauški, T., „Zašto usklik 'Za dom spremni' ne bi ušao u hrvatski Ustav?“ (<https://www.24sata.hr/kolumne/zasto-usklik-za-dom-spremni-ne-bi-usao-u-hrvatski-ustav-342068>). Pristupljeno 13. 6. 2019.
17. L. F., „Konačno znamo koliko ljudi se iselilo iz Hrvatske: Brojka je golema, ali u stvarnosti je duplo gore“ (<https://www.tportal.hr/biznis/clanak/konacno-znamo-koliko-ljudi-se-iselilo-iz-hrvatske-brojka-je-golema-ali-u-stvarnosti-je-duplo-gore-foto-20181218>). Pristupljeno 2. 7. 2019.

18. M. P., „Poruka 'repki' na čiovskom mostu: Sve izgubili dabogda“ (<https://dalmatinskiportal.hr/sport/poruka--repki--na-ciovskom-mostu-sve-izgubili-dabogda-/13153>). Pristupljeno 13. 6. 2019.
19. M. P., „Trogir: transparent 'Vi ste ponos Hrvatske' završio u moru“ (<https://dalmatinskiportal.hr/sport/trogir--transparent--vi-ste-ponos-hrvatske--završio-u-moru/33070>). Pristupljeno 13. 6. 2019.
20. Murphy, D., „The viewing figures for Anthony Joshua vs. Wladimir Klitschko are absolutely astonishing“ (<https://www.joe.co.uk/sport/the-viewing-figures-for-anthony-joshua-vs-wladimir-klitschko-are-absolutely-astonishing-123970>). Pristupljeno 9. 7. 2019.
21. Perasović, B., „Moralna panika“ (<https://www.vecernji.hr/vijesti/moralna-panika-731817>). Pristupljeno 13. 6. 2019.
22. Podgornik, B., „Ubrzava se iseljavanje iz Lijepe naše: U dvije godine iz Hrvatske odselilo 138 tisuća ljudi“ (<http://www.novolist.hr/Vijesti/Hrvatska/UBRZAVA-SE-ISELJAVANJE-IZ-LIJEPE-NASE-U-dvije-godine-iz-Hrvatske-odselilo-138-tisuca-ljudi>). Pristupljeno 2. 7. 2019.
23. Sports Staff, „More than 3.5 billion people watched 2018 World Cup, says Fifa“ (<https://www.independent.co.uk/sport/football/premier-league/2018-russia-world-cup-england-france-croatia-final-fifa-viewing-figures-numbers-a8694261.html>). Pristupljeno 9. 7. 2019.
24. Šagolj, Z., „Orjunaši i teroristi: Kolinda je ljuta jer ju je Vlada ignorirala“ (<https://www.slobodnadalmacija.hr/novosti/hrvatska/clanak/id/318577/orjunasi-i-teroristi-kolinda-je-ljuta-er-ju-je-vlada-ignorirala>). Pristupljeno 14. 6. 2019.
25. Škrlec, S., „Asanović iskreno o velikoj sramoti u Saint Etienneu“ (<https://www.tportal.hr/sport/clanak/asanovic-iskreno-o-velikoj-sramoti-u-st-etienneu-20160617>). Pristupljeno 13. 6. 2019.
26. UEFA, „Croatia deducted one European Qualifiers point“ (<https://www.uefa.com/insideuefa/disciplinary/news/newsid=2267337.html>). Pristupljeno 26. 3. 2019.

27. Zrinjski, V., „Diverzija u Saint Etienneu tema svjetskih medija: 'Hrvatska je izvela harakiri'“ (<https://sportske.jutarnji.hr/euro2016/diverzija-u-saint-etienneu-tema-svjetskih-medija-hrvatska-je-izvela-harakiri/4451151/>). Pristupljeno 26. 4. 2019.